

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
Андрейченко А.В.

_____ (підпис)
“ ____ ” _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістр
зі спеціальності 076 «Підприємництво та торгівля»
за освітньою програмою «Економіка, планування та управління бізнесом»

на тему: **«ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ»**

Виконавець:

студент ФЕУП

Чегринець Сергій Вікторович _____

/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н., професор

Захарченко Наталя Вячеславівна _____

/підпис/

Одеса - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ	6
1.1. Основні проблеми соціально-економічного розвитку Одеської області на сучасному етапі	6
1.2. Природо-ресурсний та економічний потенціал Одеської області	20
1.3. Особливості просторового підходу економічного розвитку Одеської області	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНІ НАПРЯМКИ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ	34
2.1. Загальна зовнішня торгівля Одеської області	34
2.2. SWOT-аналіз Одеської області	43
2.3. Визначення напрямів смарт-спеціалізації Одеської області.....	48
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ	60
3.1. Шляхи зростання економічного потенціалу Одеської області.....	60
3.2. Майбутні можливості відновлення та розвитку Одеської області в контексті євроінтеграції	66
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	79

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Одеський регіон, розташований на півдні України та з виходом до Чорного моря, завжди був важливим для економічного, транспортного й культурного розвитку країни. Одеса, найбільше портове місто України, історично слугувала центром міжнародної торгівлі та логістики, забезпечуючи значну частину експорту української сільськогосподарської та промислової продукції. Крім того, регіон привертав увагу туристів своєю культурною спадщиною, природними ресурсами й особливим географічним положенням.

Однак останні події, особливо з початком повномасштабної війни в 2022 році, суттєво змінили ситуацію. Одеський регіон опинився на передовій оборони, що викликало значні труднощі в економічній, соціальній та екологічній сферах. Блокада портів, руйнування інфраструктури, масова міграція та значне скорочення туристичних потоків посилили вже існуючі проблеми та породили нові виклики. Економіка регіону зазнала значного тиску, а багато експортно-орієнтованих підприємств втратили ринки збуту. У соціальному аспекті Одеса зіткнулася зі зростанням безробіття та напливом внутрішньо переміщених осіб, що створило додаткове навантаження на сфери охорони здоров'я, освіти та соціального захисту.

Попри численні труднощі, Одеський регіон має великий потенціал для відновлення та розвитку. Основою відродження може стати модернізація інфраструктури, розвиток альтернативних транспортних маршрутів, залучення інвестицій у аграрний сектор і промисловість, а також впровадження інноваційних технологій. Важливу роль у цьому процесі відіграватиме підтримка міжнародних партнерів та програм, які можуть надати необхідні ресурси для модернізації ключових галузей економіки й створення нових робочих місць.

Отже, аналіз проблем та перспектив розвитку Одеського регіону потребує комплексного підходу, що враховує як актуальні виклики, так і довгострокові можливості для відновлення та зростання.

Розкриттю питання дослідження стратегічних пріоритетів розвитку та відновлення Одеської області розглядаються у працях А. Андрейченко [3; 49], Н. Добрової [12; 41], Н. Захарченко [10; 11; 12; 49], О. Єрмакової [16], В. Карпова [17], Н. Кічук [19], А. Ковальов [19], О. Колесник [18; 41], О. Подмазко [41] та інших. Але наразі ці питання потребують детального аналізу потенційних викликів для Одеської області в напрямках перспектив розвитку та повоєнного відновлення. Це зумовило вибір кваліфікаційної роботи дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідити теоретичні, методичні та прикладні аспекти основних пріоритетів відновлення та розвитку Одеської області.

Для досягнення мети було поставлено наступні **завдання**:

- 1) визначити основні проблеми соціально-економічного розвитку Одеської області на сучасному етапі;
- 2) розглянути природо-ресурсний та економічний потенціал Одеської області;
- 3) дослідити особливості просторового підходу економічного розвитку Одеської області;
- 4) надати характеристику загальної зовнішньої торгівлі Одеської області;
- 5) здійснити SWOT-аналіз Одеської області;
- 6) визначити напрямки смарт-спеціалізації Одеської області;
- 7) обґрунтувати шляхи зростання економічного потенціалу Одеської області;
- 8) запропонувати варіанти майбутніх можливостей розвитку Одеської області в контексті євроінтеграції.

Об'єкт дослідження – основні пріоритети відновлення та розвитку Одеської області.

Предмет дослідження є сукупність теоретичних, методичних, прикладних аспектів пріоритетного розвитку та повоєнного відновлення Одеської області.

Методи дослідження. У процесі підготовки кваліфікаційної роботи було застосовано низку методів дослідження, зокрема методи критичного аналізу та узагальнення наукових джерел для уточнення понятійного апарату і теоретичних основ дослідження. Використано економіко-статистичні методи аналізу, такі як табличний і графічний методи, методи групування, класифікації та моделювання для детального обґрунтування економічного стану Одеської області, а також для визначення пріоритетних напрямків її розвитку. Застосовано методи експертної діагностики, включаючи порівняння та оцінювання, для глибокого аналізу та формування рекомендацій щодо відновлення й стратегічного розвитку регіону. Крім того, для підвищення об'єктивності результатів залучалися методи системного підходу, що дозволяє оцінити комплексний вплив різних факторів на розвиток та відновлення Одеської області.

Інформаційною базою дослідження слугували нормативно-законодавчі акти України, матеріали наукових конференцій, статистичні щорічники Державної служби статистики України, звіти та аналітичні матеріали інших державних органів, наукові публікації та монографічні видання.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури. Загальний обсяг роботи становить 90 сторінок тексту. Основний текст 84 сторінок, міститься 7 таблиць, 4 рисунки.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами проведеного дослідження опубліковано статтю: Чегренець С. В. Проблеми та шляхи відновлення Одеської області. *Науковий студентський вісник. ОНЕУ*, 2024. № 41 (1). С. 20-24.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДОСДІЖЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1.1. Основні проблеми соціально-економічного розвитку Одеської області на сучасному етапі

Одеський регіон, будучи важливим економічним і культурним центром України, стикається з серйозними проблемами, які посилилися внаслідок війни, економічних потрясінь та інфраструктурних руйнувань. Ці виклики багатогарові й охоплюють кілька ключових сфер.

Одним із найгостріших питань є економічна криза, що зачепила регіон. Одеса довгий час відігравала стратегічну роль в економіці України завдяки своєму порту, який забезпечував значну частину експорту, особливо сільськогосподарської продукції. Однак блокада Чорного моря, спричинена війною, значно обмежила доступ до морських торговельних шляхів. Це призвело до скорочення обсягів експорту зерна, металів та інших товарів, що стало важким ударом для економіки регіону. Багато підприємств, орієнтованих на експорт, або закрилися, або скоротили свою діяльність, що призвело до збільшення рівня безробіття і зниження доходів населення.

Туризм, який був важливим джерелом доходу для Одеси, практично зник через військову загрозу. Одеса, яка раніше приваблювала тисячі туристів своїми пляжами, культурними заходами та історичними пам'ятками, опинилася в зоні ризику, що спричинило різке падіння туристичного потоку. Малий і середній бізнес, пов'язаний із готельним бізнесом, ресторанною справою і розвагами, переживає кризу. Закриття готелів, ресторанів і розважальних закладів ще більше погіршує ситуацію на ринку праці.

Соціальна сфера регіону також переживає серйозні труднощі. Міграція населення через війну стала однією з ключових проблем: багато людей були

змушені покинути свої домівки і переселитися в інші регіони України або за кордон. Одночасно з цим Одеса приймає переселенців з інших частин України, що створює додаткове навантаження на соціальні служби, житло та інфраструктуру. Різке збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб призвело до зростання попиту на медичні та освітні послуги, які вже відчувають дефіцит ресурсів.

Війна також завдала серйозної шкоди інфраструктурі регіону. Пошкодження, спричинені обстрілами, зачепили дороги, енергетичні мережі, житловий фонд і портову інфраструктуру. Це збільшує навантаження на комунальні служби і вимагає значних інвестицій для відновлення. Особливу увагу потрібно приділити водопостачанню та каналізаційним системам, які вже давно потребують модернізації. Крім того, руйнування транспортних коридорів і портових об'єктів обмежує можливості регіону щодо відновлення експортного потенціалу.

Екологічні проблеми також нарастають. Війна створює загрозу для екології Чорного моря і довкілля загалом. Забруднення води, руйнування природних зон і загрози для біорізноманіття вимагають негайних дій з боку місцевої влади та екологічних організацій.

Економічна криза в Одеському регіоні, яка особливо загострилася через блокаду Чорного моря під час війни, є одним із ключових чинників, що впливають на розвиток і добробут регіону. Одеса завжди була стратегічно важливим портом для України, забезпечуючи експорт сільськогосподарської продукції, промислової сировини і товарів. Морські порти Одеси та прилеглих до неї міст слугували основними воротами для експорту українського зерна, яке традиційно становило більшу частину валютних надходжень країни. Однак війна кардинально змінила цю ситуацію, завдавши серйозного удару по торговельних маршрутах та економіці регіону загалом [16].

До війни портова інфраструктура Одеси відігравала вирішальну роль в експорті сільськогосподарських товарів, таких як зерно, кукурудза, соняшникова олія та інші агропродукти. Україна традиційно входила до числа

найбільших світових виробників і експортерів зерна, поставляючи на світові ринки до 10-15% світового обсягу пшениці. Потужні аграрні підприємства Одеської області та прилеглих регіонів, таких як Миколаївська та Херсонська області, активно використовували портові потужності для транспортування своєї продукції до Середземноморського регіону, Близького Сходу та Північної Африки. Однак із початком війни в лютому 2022 року Росія блокувала значну частину акваторії Чорного моря, що зробило практично неможливим використання портів для експорту.

Блокада Чорного моря спричинила значне скорочення обсягів українського експорту зернових культур. Це, своєю чергою, спричинило значні втрати для регіональної економіки, оскільки більшість підприємств, орієнтованих на експорт, виявилися паралізованими. Тривалі затримки в поставках, логістичні проблеми та брак альтернативних транспортних маршрутів призвели до того, що аграрні компанії Одеського регіону зіткнулися з труднощами щодо реалізації своєї продукції. Замість швидкого експорту через порти, товари змушені транспортуватися складними та менш ефективними наземними маршрутами через західні кордони України, що значно збільшує витрати та знижує конкурентоспроможність українського зерна на міжнародних ринках.

Не тільки сільськогосподарський сектор постраждав від цієї блокади. Металургійна промисловість, яка також активно використовувала порти для експорту металопродукції, зазнала серйозних труднощів. Метали і продукція металургійних заводів України, такі як сталь, до війни активно експортувалися через Одеський порт. З початком блокади цей експорт також практично припинився, що посилює економічну кризу в регіоні та країні. Виробничі потужності або припинені, або працюють на внутрішній ринок, який сильно звужений через руйнування інфраструктури та зниження купівельної спроможності населення.

Наслідки блокади також торкнулися судноплавних і логістичних компаній. Одеса була великим логістичним вузлом не тільки для України, а й

для інших країн, таких як Молдова і Румунія. З припиненням морських перевезень судноплавні компанії зіткнулися з різким скороченням замовлень, що призвело до масових скорочень робочих місць і збитків. Судноплавна інфраструктура, включно з доками, складами та залізничними лініями, не може працювати на повну потужність через зниження обсягів перевезень, що ускладнює доступ до міжнародних ринків.

Важливим аспектом цієї проблеми є те, що блокада Чорного моря негативно впливає не тільки на економіку регіону, а й на глобальні ринки. Обмеження експорту українського зерна та інших сільськогосподарських товарів спричинило зростання цін на продукти харчування на світовому ринку. Особливо це відчули країни, які традиційно залежали від поставок з України, як-от Єгипет, Ліван і Туніс. Зростання продовольчої інфляції та побоювання з приводу глобальної нестачі продовольства створюють додатковий тиск на Україну та її міжнародних партнерів, змушуючи їх шукати альтернативні рішення.

Спроби відкрити альтернативні маршрути експорту, такі як використання Дунайських портів, перевезення залізницею або через західні кордони, поки що не можуть повною мірою компенсувати втрати від блокування морських шляхів. Ці маршрути більш затратні і вимагають додаткових інвестицій в інфраструктуру, що також збільшує терміни і вартість доставки продукції. У результаті українська економіка, зокрема економіка Одеського регіону, продовжує страждати від торговельних бар'єрів.

Таким чином, блокада Чорного моря є одним із найсерйозніших економічних ударів, які зачепили Одеський регіон. Припинення морської торгівлі безпосередньо впливає на експортну спроможність регіону, паралізує ключові сектори економіки і створює додаткові складнощі для міжнародної торгівлі. Вирішення цієї проблеми вимагає міжнародного тиску на Росію, розвитку альтернативних логістичних маршрутів і значних інвестицій у відновлення та модернізацію інфраструктури, яка дасть змогу Одесі відновити

свої позиції як ключового транспортного вузла України та чорноморського регіону.

Туризм завжди був однією з важливих галузей для Одеси, забезпечуючи значні доходи до бюджету регіону і створюючи робочі місця для тисяч людей. Одеса, розташована на узбережжі Чорного моря, історично приваблювала туристів своїми піщаними пляжами, м'яким кліматом, різноманітними культурними подіями, архітектурними пам'ятками і багатою історичною спадщиною. До початку війни Одеса була одним із провідних туристичних центрів України, притягаючи як внутрішніх, так і іноземних туристів, насамперед із сусідніх країн, як-от Росія, Молдова, Румунія та Польща [44].

До 2022 року туристична галузь відігравала ключову роль в економіці регіону, забезпечуючи доходи малому і середньому бізнесу, включно з готелями, ресторанами, розважальними та екскурсійними компаніями. Туризм підтримував розвиток пов'язаних секторів, таких як транспорт, торгівля і сфера послуг. Літні місяці, коли туристичний потік досягав свого піку, ставали важливим періодом для малого бізнесу, який зосереджувався на обслуговуванні туристів і наданні їм різних послуг [45].

Однак із початком війни 2022 року ситуація кардинально змінилася. Військова загроза та безпосередня близькість бойових дій зробили регіон небезпечним для відвідування, що призвело до практично повного зникнення туристичного потоку. Воєнний стан, загрози ракетних ударів і обстрілів, а також блокада узбережжя Чорного моря створили небезпечні умови для туристів, що призвело до масових відмов від поїздок і ануляції бронювань. Міжнародні туристи стали уникати України як потенційно небезпечної країни для відпочинку, а внутрішній туризм також скоротився до мінімуму.

Цей спад у туризмі справив руйнівний вплив на малий і середній бізнес, який був орієнтований на обслуговування туристів. Одеські готелі, які в літній період були заповнені відпочивальниками, зіткнулися з різким зниженням бронювань. Багато готелів змушені були призупинити свою діяльність або перейти на мінімальні обсяги роботи. Це призвело до скорочення штату,

тимчасових звільнень співробітників і зменшення податкових надходжень до бюджету регіону. Закриття готелів також ускладнило розвиток туристичної інфраструктури, оскільки власники готелів втратили можливість інвестувати в модернізацію та розширення своїх послуг.

Ресторани і кафе, які традиційно були популярні серед туристів, також опинилися в кризовій ситуації. Скорочення туристичного потоку знизило виручку закладів громадського харчування, що призвело до закриття безлічі ресторанів і кафе. Навіть ті заклади, які продовжують працювати, зіткнулися з необхідністю скорочувати співробітників, знижувати витрати і змінювати стратегію бізнесу. Замість туристів, які раніше приносили значну частину доходу, ресторанний бізнес став залежати тільки від місцевого населення, чий доходи також знизилися внаслідок економічної кризи і війни.

Розважальний сектор, який в Одесі був особливо розвинений, також постраждав від втрати туристів. Нічні клуби, бари, театри, музеї та культурні центри втратили свою аудиторію, що призвело до скасування багатьох культурних заходів і фестивалів, які раніше приваблювали туристів. Одеські культурні події, як-от міжнародні кінофестивалі та музичні конкурси, які були відомі далеко за межами регіону, були скасовані або перенесені на невизначений термін через нестабільну ситуацію в країні.

Малий і середній бізнес, пов'язаний із туристичними екскурсіями, також втратив свою клієнтську базу. Екскурсіводи, туристичні агенції та компанії, що пропонують прогулянки на човнах, екскурсії містом і відвідування історичних місць, опинилися без роботи. Їхній бізнес залежав від потоку туристів, які тепер не відвідують Одесу. Закриття цих компаній або перехід на неповну зайнятість веде до масового безробіття серед людей, зайнятих у туристичній галузі, що створює додаткові проблеми для регіонального ринку праці [39].

Ці зміни мають довгострокові наслідки на економіку регіону загалом. Туристичний сектор Одеси не просто приносив доходи, а й сприяв розвитку супутніх галузей, таких як торгівля, транспорт і послуги. Падіння

туристичного потоку скоротило обсяги пасажирських перевезень і чинило тиск на транспортну інфраструктуру, яка тепер використовується переважно для військових цілей і внутрішніх пересувань. Зупинка будівництва та модернізації туристичних об'єктів та інфраструктури також ставить під загрозу перспективи відновлення туризму в майбутньому.

Таким чином, зникнення туризму в Одесі внаслідок війни призвело до різкого спаду доходів малого та середнього бізнесу, втрат робочих місць і кризи в пов'язаних секторах економіки. Без відновлення стабільності в регіоні, безпечних умов та інфраструктури для прийому гостей туристична галузь залишиться в глибокій кризі.

Однією з найгостріших і багатогранних проблем, з якими стикається Одеський регіон, є складна соціальна ситуація, викликана масовою міграцією населення через війну. З початком активних бойових дій багато жителів Одеси та прилеглих територій були змушені покинути свої будинки, рятуючись від загрози ракетних обстрілів, окупації та інших небезпек, пов'язаних із військовим конфліктом. Водночас Одеса стала одним із головних пунктів прийому внутрішньо переміщених осіб (ВПО) з інших регіонів України, які постраждали від бойових дій, таких як Донецька, Луганська, Херсонська та Запорізька області. Це двостороннє переміщення населення створило серйозне навантаження на соціальну сферу регіону, включно із системою охорони здоров'я, освіти, житловим забезпеченням і соціальними службами [32].

По-перше, Одеса опинилася в складній ситуації в плані демографічної стабільності. Значна кількість місцевих жителів мігрувала в безпечніші регіони України або за кордон, особливо на початку конфлікту, що спричинило відтік кваліфікованих кадрів і активної робочої сили. Молоді фахівці, люди з високою кваліфікацією, підприємці та фахівці в різних галузях стали залишати Одесу в пошуках безпечних умов життя і роботи. Це зменшило трудовий потенціал міста і знизило економічну активність загалом. Відтік робочої сили вдарив по малому і середньому бізнесу, особливо у сфері послуг, що посилює економічну кризу в регіоні.

Одночасно з цим Одеса зіткнулася з припливом внутрішньо переміщених осіб, кількість яких з початку війни різко збільшилася. ВПО, які прибувають із зон активних бойових дій, зіткнулися з необхідністю термінового розміщення, забезпечення базових життєвих потреб і отримання соціальної підтримки. Місцева влада опинилася перед викликом щодо швидкого та ефективного розгортання системи допомоги переселенцям, багато з яких прибули до Одеси без майна і з мінімальними ресурсами для існування.

Основний удар припав на житловий сектор. Одеса, як великий регіональний центр, уже мала значну проблему дефіциту доступного житла, особливо в умовах економічної нестабільності останніх років. Приплив переселенців погіршив цю ситуацію. Тимчасові пункти розміщення, такі як школи, гуртожитки, спортивні комплекси та інші об'єкти, були переповнені. Більшість цих установ не були підготовлені до довгострокового проживання великої кількості людей, що призвело до погіршення умов життя ВПО. Одесі потрібне будівництво нових житлових комплексів або адаптація наявних об'єктів під потреби тимчасового та постійного розміщення переселенців, що вимагає значних фінансових вкладень і планування.

Система охорони здоров'я регіону зіткнулася зі ще більш серйозним навантаженням. До початку війни в Одесі вже спостерігався дефіцит медичних кадрів і проблеми із забезпеченням лікарень і поліклінік необхідним обладнанням і ліками. Приплив переселенців збільшив попит на медичні послуги, що загострило ситуацію. Багато ВПО прибували до Одеси з уже наявними проблемами зі здоров'ям, травмами або хронічними захворюваннями, що вимагало негайного медичного втручання. У результаті черга на прийом до лікарів збільшилася, а медичні заклади працюють із перевантаженнями, часто не справляючись зі збільшеною кількістю пацієнтів. Нестача фінансування і брак медичного персоналу ускладнюють ефективну роботу охорони здоров'я, що може призвести до погіршення якості медичних послуг.

Особливо серйозні наслідки міграції населення позначаються на освітній системі Одеси. Місцеві школи і дитячі садки були не готові до такого значного збільшення кількості учнів. Перенаселеність класів, нестача вчителів і обмежені ресурси освітніх установ створюють виклики для забезпечення якісної освіти як для місцевих дітей, так і для дітей переселенців. Крім того, деякі школи та навчальні заклади були перетворені на пункти тимчасового розміщення ВПО, що ще більше посилює проблему з нестачею місць для учнів. Це вимагає серйозних реформ і реорганізації системи освіти, а також вкладень у будівництво нових шкіл і дитячих садків.

Крім інфраструктурних і кадрових проблем, соціальна адаптація переселенців також потребує уваги. ВПО часто стикаються з проблемами інтеграції в нові громади, складнощами з працевлаштуванням і юридичними питаннями, пов'язаними з реєстрацією та отриманням соціальної допомоги. Державні служби, що відповідають за соціальну підтримку та працевлаштування, працюють із перевантаженням, що знижує ефективність надання необхідних послуг і допомоги. Крім того, багато переселенців страждають від психологічних травм, викликаних військовими діями і втратою дому, що вимагає спеціалізованої психологічної допомоги, яка також недостатньо розвинена в регіоні [21].

Таким чином, соціальна сфера Одеси переживає серйозні труднощі, викликані двосторонньою міграцією. Відтік місцевого населення і приплив внутрішньо переміщених осіб чинять сильний тиск на регіональні соціальні служби, медичну та освітню систему, а також житлову інфраструктуру. Розв'язання цих проблем вимагає комплексного підходу, включно із залученням державних і міжнародних ресурсів, розбудовою соціального житла, зміцненням системи охорони здоров'я та освіти, а також наданням психологічної та соціальної підтримки переселенцям.

Інфраструктурна проблема Одеського регіону, викликана війною, є однією з найскладніших і багатогранних. Військові дії та регулярні обстріли завдали серйозної шкоди ключовим об'єктам інфраструктури, зокрема

дорогам, енергетичним мережам, житловому фонду, портам і комунікаціям. Ці руйнування чинять довгостроковий негативний вплив на економіку регіону, погіршують умови життя населення й істотно обмежують можливості для відновлення та розвитку. Для глибшого розуміння ситуації необхідно розглянути кожен з цих проблем у деталях.

Руйнування транспортної інфраструктури

Одеський регіон, особливо його найбільше місто Одеса, завжди був важливим транспортним вузлом, що забезпечував як внутрішні перевезення, так і міжнародні транспортні потоки через порти та залізничні лінії. Однак унаслідок бойових дій значна частина транспортної інфраструктури виявилася пошкодженою або зруйнованою. Військові дії торкнулися як автомобільних, так і залізничних маршрутів, які відіграють ключову роль у логістиці регіону.

Автомобільні дороги, що зв'язують Одесу з іншими частинами України, особливо з Миколаєвом, Херсоном та іншими областями, сильно постраждали від ракетних і артилерійських ударів. Багато доріг виявилися непридатними для експлуатації, що ускладнило переміщення вантажів і пасажирів. Руйнування мостів, особливо на стратегічних напрямках, додало додаткові складнощі. Відновлення транспортних артерій вимагає значних інвестицій і часу, що уповільнює повернення нормальної економічної активності та заважає транспортуванню гуманітарних вантажів і допомоги.

Залізнична інфраструктура, яка відігравала ключову роль у транспортуванні вантажів до Одеських портів, також була пошкоджена. Зруйновані залізничні колії та станції призвели до зниження вантажопотоку, що негативно позначилося на експортному потенціалі регіону. Без функціонуючої залізничної мережі регіон позбавляється можливості повноцінно використовувати свої логістичні можливості, що істотно ускладнює відновлення торгівлі та економіки.

Енергетична інфраструктура

Енергетична мережа регіону також сильно постраждала. Одеса та прилеглі міста неодноразово ставали цілями ракетних обстрілів, які виводили

з ладу електростанції, підстанції та лінії електропередач. У результаті багато районів регіону стикаються з перебоями в електропостачанні, що негативно впливає на всі сфери життя: від роботи підприємств до побутових потреб населення.

Енергетична система регіону не була повністю підготовлена до такого масштабного руйнування, і її відновлення потребує часу та значних ресурсів. Насамперед необхідно відновити ключові електростанції та мережі, що дасть змогу поновити безперебійне електропостачання підприємств і соціальних об'єктів, як-от лікарні, школи та дитячі садки. Однак дефіцит обладнання, матеріалів і кваліфікованих кадрів уповільнює цей процес.

Крім того, значної шкоди було завдано газопроводам і тепловим мережам. У деяких районах через руйнування трубопроводів жителі залишилися без опалення та гарячої води. Це створює серйозні соціальні проблеми, особливо в зимовий період. Відновлення газо- і теплопостачання вимагає модернізації застарілої інфраструктури, яка вже до війни потребувала капітального ремонту.

Водопостачання та каналізаційні системи

Водопостачання та каналізаційні системи регіону опинилися у вкрай вразливому становищі. До війни Одеса вже стикалася з проблемами в цих сферах, оскільки значна частина системи була побудована ще за радянських часів і не проходила належної модернізації. Унаслідок бойових дій багато ділянок водопровідних і каналізаційних мереж було зруйновано, що призвело до серйозних перебоїв у постачанні питної води і збоїв у роботі очисних споруд.

Проблеми з водопостачанням стають особливо гострими влітку, коли підвищується споживання води, а зруйновані мережі не справляються із забезпеченням населення водою. Крім того, перебої в роботі насосних станцій та очисних споруд можуть призвести до екологічних проблем, таких як забруднення водойм і ґрунтів. Брак води впливає на гігієнічні умови та може стати джерелом поширення інфекційних захворювань серед населення.

Житловий фонд і соціальна інфраструктура

Житловий фонд регіону також зазнав значних втрат унаслідок обстрілів. Унаслідок руйнування багатоквартирних будинків, особливо в передмістях Одеси і на узбережжі, тисячі людей втратили свої будинки. Багато будівель було пошкоджено до такої міри, що їхнє відновлення не є можливим, і знадобиться повне будівництво нових житлових об'єктів. Це створює проблему з розміщенням внутрішньо переміщених осіб, яких у регіоні і так налічується кілька десятків тисяч.

Руйнування соціальної інфраструктури, такої як школи, лікарні, дитячі садки та об'єкти культури, також перешкоджає нормальному життю в регіоні. Багато установ тимчасово припинили свою діяльність або переобладнують для прийому переміщених осіб та гуманітарної допомоги. Школи переповнені, що негативно позначається на якості освіти. Лікарні, багато з яких були пошкоджені, працюють до межі, намагаючись впоратися з потоком поранених і хворих, а також переміщених осіб.

Портова інфраструктура

Одеські порти, які були головним експортним хабом України, також постраждали від військових дій і блокади з боку Росії. Пошкодження портових споруд, доків, складів та інших об'єктів призвело до значного скорочення їх потужностей. Війна і блокада Чорного моря обмежили експортні можливості для сільськогосподарської та промислової продукції, що стало величезним ударом по економіці регіону. Зниження обсягів перевезень порушило ключові торговельні шляхи і зробило регіон залежним від альтернативних логістичних рішень, таких як використання дунайських портів і сухопутних коридорів.

Відновлення портової інфраструктури є критичним завданням для відновлення експортної діяльності регіону. Однак, крім відновлення пошкоджених об'єктів, необхідно також вирішити проблему безпеки судноплавства і очищення водних мін для забезпечення безпечного виходу суден з портів [27].

Руйнування інфраструктури, викликані війною в Одеській області, створюють довгострокові виклики для реконструкції та розвитку. Транспортні коридори, енергетична мережа, системи водопостачання, каналізації, житлово-портова інфраструктура потребують значних інвестицій та скоординованих зусиль для їх відновлення та модернізації.

Екологічна проблема в Одеській області, посилена війною, має критичне значення для збереження природних ресурсів і сталого розвитку району. Одеська область розташована на узбережжі Чорного моря і також включає в себе великі природні зони, такі як Лемани, Степи і Заповідні території, які відіграють важливу роль в екосистемі не тільки України, але і всієї Європи. Однак війна завдала значної шкоди навколишньому середовищу, спричинивши забруднення води, руйнування природних територій і загрози біорізноманіттю.

Забруднення Чорного моря та водойм

Одним з основних аспектів екологічної проблеми є забруднення Чорного моря. Військові дії, в тому числі обстріли і руйнування берегових об'єктів, призводять до витоку палива, хімічних речовин та інших забруднюючих речовин у водні ресурси регіону. Вибухи і руйнування інфраструктури, особливо портів і промислових об'єктів, сприяють викиду токсичних матеріалів в море. Наприклад, залишки нафти і палива з пошкоджених суден і портових сховищ викидаються у воду, що призводить до розливів нафти, які серйозно загрожують екосистемам.

Морська екосистема Чорного моря дуже чутлива до такого роду забруднення. Розливи нафти і хімічних речовин згубно впливають на морське життя, отруюючи воду і порушуючи природні процеси самовідновлення. Масова загибель риб та інших морських організмів через забруднення призводить до скорочення біомаси, що загрожує морському біорізноманіттю і стійкості рибальства - важливого сектора економіки регіону.

На додаток до морського забруднення, внутрішні води регіону, такі як лимони і річки, також постраждали. Введення токсичних відходів і полумка

каналізаційних систем призводять до погіршення якості прісної води, що використовується для пиття і сільського господарства.

Забруднення лиманів, таких як Дністер і Тиллігульський, не тільки завдає шкоди місцевій екосистемі, але і негативно впливає на рибне господарство і водопостачання прилеглих населених пунктів.

Знищення природних територій

Військові дії також призвели до знищення природних територій регіону. Бомбардування, переселення військової техніки і будівництво укріплень на узбережжі і в степових зонах викликали порушення екосистеми. Землі, раніше використовувані для сільського господарства або захищені як дика природа, були забруднені, деградовані або фізично знищені.

Особливо постраждали прибережні зони, важливі для міграції та розмноження морських птахів і тварин. Екосистеми дюн, соляних кварталів і лагун, які важливі для підтримки балансу біорізноманіття, опинилися під загрозою руйнування. Це викликає порушення природного ландшафту, ерозію ґрунтів і втрату флори і фауни, пристосованих до унікальних умов цих територій.

Загрози біорізноманіттю

Ще одна важлива проблема, пов'язана з екологією Одеської області, - загрози біорізноманіттю. Регіон відомий своїми унікальними природними умовами, де живе багато рідкісних видів рослин і тварин, включаючи перелітних птахів і морських мешканців. Війна і пов'язані з нею руйнування загрожують виживанню багатьох видів, особливо тих, які знаходяться під охороною.

Морські види, такі як дельфіни і черепахи, які населяють Чорне море, знаходяться під загрозою через забруднення і військової діяльності. Шумове забруднення від вибухів і військової техніки порушує поведінку морських тварин, впливаючи на їх здатність знаходити їжу і спілкуватися один з одним. Це призводить до зміни їх міграційних шляхів і скорочення чисельності населення.

Наземні види також страждають від війни. Руйнування степових екосистем призводить до втрати місць проживання рідкісних птахів, комах і дрібних ссавців. Крім того, фрагментація природних територій, викликана будівництвом військових об'єктів, перешкоджає природному руху тварин, знижуючи їх шанси на виживання і розмноження [14].

Таким чином, війна в Одеській області призвела до серйозного погіршення екологічної ситуації. Забруднення чорного моря. Для відновлення екосистеми та запобігання подальшим екологічним катастрофам необхідні рекультивація, відновлення природних територій та реалізація програм охорони навколишнього середовища.

1.2. Природо-ресурсний та економічний потенціал Одеської області

Одеська область — найбільший регіон України, з прикордонним та приморським розташуванням, що сприяє міжнародним перевезенням, розвитку туризму та сільського господарства степової зони.

Особливості географії та природних ресурсів регіону дозволяють умовно розподілити його на три мікрорегіони: Північ (Подільський, Березівський, Роздільнянський райони), яка є здебільшого сільськогосподарською зоною; Одеська агломерація (Одеський район) — основний центр промисловості, туризму та транспорту; та Південь (Ізмаїльський, Болградський, Білгород-Дністровський райони), який має багаті рекреаційні та транспортні ресурси, проте з дещо обмеженим транспортним доступом (рис. 1.1).

З точки зору адміністративно-територіального устрою Одеська область, утворена 27 лютого 1932 року, включає:

- 26 адміністративних районів;
- 19 міст;
- 32 об'єднані територіальні громади;
- 33 селища;

- 1123 сільських населених пунктів.

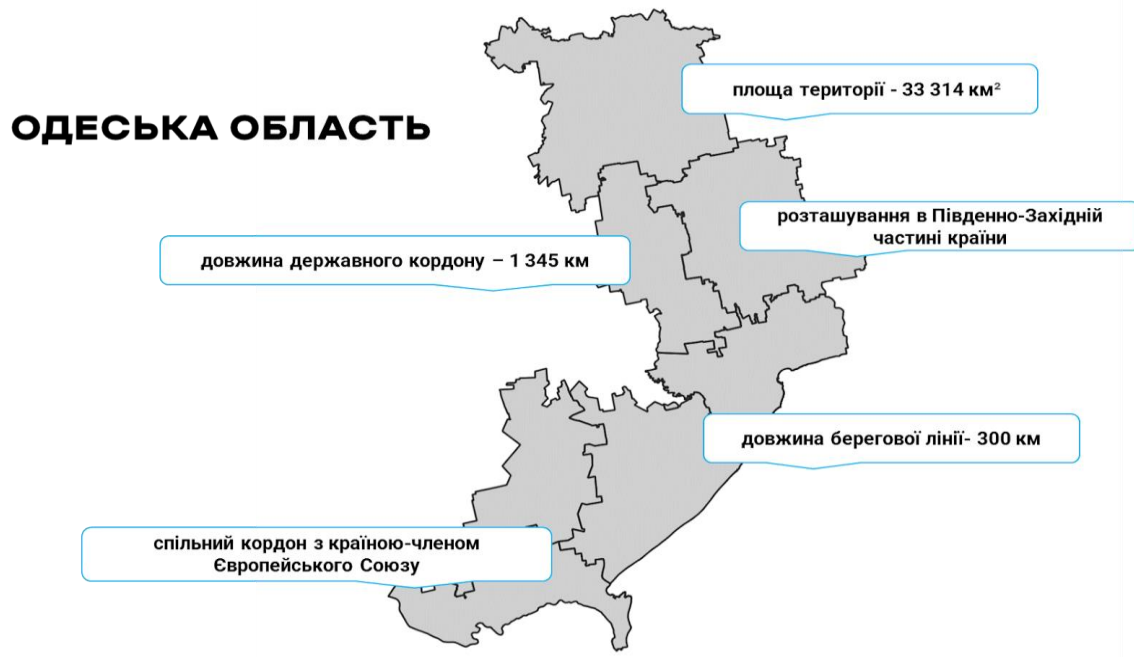

Рис. 1.1. Географічне положення Одеської області

Джерело: складено автором за матеріалами [16; 22]

Завдяки стратегічному географічному положенню область позиціонується як регіон інтенсивної міжнародної та зовнішньоекономічної діяльності. Членство у кількох міжнародних організаціях дозволяє Одеській області залишатися інтегрованою у європейський простір.

До початку воєнного вторгнення рф на територію України Одеська область була стратегічним логістичним центром для міжнародної торгівлі, завдяки найбільшим портам України, а також популярним туристичним регіоном. Проте воєнні дії значно вплинули на її розвиток, створивши низку зовнішніх обмежень, зокрема безпекових. Геостратегічне положення Одеської області ускладнилось через прикордонне сусідство з невизнаним Придністров'ям, близькість до зон військових дій у Чорному морі та ризик поширення активних бойових дій на територію області [20].

Основні природні ресурси Одеського регіону – кліматичні, водні, бальнеологічні та земельні. Клімат помірний, з рисами континентального та

морського, що створює сприятливі умови для сільського господарства та розвитку туризму. Проте зволоження земель нерівномірне: зрошувальними є лише 227 тис. га угідь. Водні ресурси також розподілені нерівномірно, через що для забезпечення водопостачання використовуються близько 5 700 артезіанських свердловин та шахтних колодязів. Одеська область виділяється унікальним рекреаційним потенціалом, зокрема мінеральними водами, лікувальними грязями, мінеральними джерелами, а також ресурсами моря, лиманів, річок та біосферними ресурсами.

Водночас екологічний стан регіону залишається проблемним і характеризується забрудненням повітря, ґрунтів, підземних вод, підтопленням населених пунктів, а також забрудненням морського узбережжя стічними водами, промисловими відходами та нафтопродуктами.

Одеська область займає сьоме місце в Україні за розмірами економіки, її валовий регіональний продукт (ВРП) у 2021 році становив 271,7 млрд грн. Частка регіону у ВВП України стабільно знаходиться на рівні 5%. Збільшення ВРП у 2021 році було зумовлено понад дворазовим зростанням обсягів валової реалізованої продукції сільського господарства, що стало рекордом для регіону за період 2014-2021 років і сприяло зростанню його частки у загальнонаціональному ВВП. Також значно зросли обсяги роздрібної торгівлі (в 1,2 рази). У той же час обсяги реалізованої промислової продукції у регіоні зросли незначно, і за цим показником Одещина стабільно утримує 10-11 місце в Україні [15].

Зважаючи на вигідне географічне розташування та природно-ресурсний потенціал, ключовими галузями економіки Одеської області залишаються оптова та роздрібна торгівля, сільське господарство, транспорт і промисловість (рис. 1.2).

До початку повномасштабного вторгнення регіон залучив 1,573 млрд доларів США прямих іноземних інвестицій (ПІІ), однак обсяги ПІІ мають тенденцію до зниження з 2016 року. Зовнішньоекономічна діяльність є

важливою частиною економіки регіону, але Одеська область не повністю використовує свій потенціал у міжнародній торгівлі.

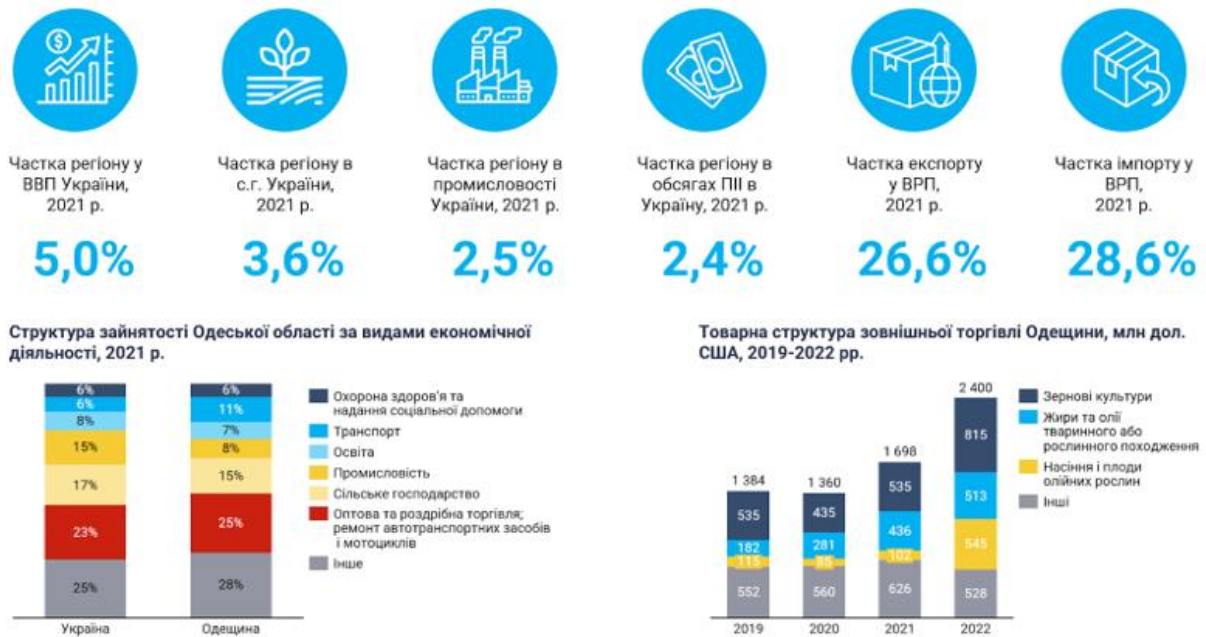

Рис. 1.2. Основні показники Одеської області, 2019-2022

Джерело: складено автором за матеріалами [8]

Частка експорту товарів та послуг становила лише 26,6% від ВРП області, тоді як по Україні цей показник дорівнював 40,7% від ВВП. Аналізуючи структуру експорту, помітно, що область переважно експортує сировинну продукцію з низькою доданою вартістю. Незважаючи на експортний потенціал, Одещина займає 9 місце в Україні за обсягами товарного експорту з питомою вагою лише 2,5%. Імпорт товарів та послуг, який становив 28,6% від ВРП, спричинив негативне сальдо зовнішньої торгівлі у 2021 році [8].

Для визначення основних проблем Одеського регіону було проаналізовано ситуацію з позицій трьохсекторальної моделі, яка поділяє економіку на первинний (сільське господарство, рибальство, гірничодобувна промисловість), вторинний (виробництво, будівництво) та третинний (сфера послуг) сектори. Рівень розвитку цих секторів значною мірою визначає економічний потенціал і темпи зростання економіки Одеської області.

На наш погляд, такий комплексний аналіз цих секторів є надзвичайно важливим для повного розуміння економічного потенціалу та зростання області. Регіон має всі умови для розвитку як аграрного виробництва, так і промислового потенціалу, а також для нарощування експортних можливостей. Проте, без системної підтримки, спрямованої на стимулювання інновацій, підвищення ефективності виробничих процесів та вдосконалення інфраструктури, ці потенціали можуть залишитися нереалізованими.

З огляду на важливість економічної стабільності регіону саме розвиток інвестиційного клімату та диверсифікація товарної структури експорту є перспективними напрямками для підвищення економічної стійкості Одеської області.

Аналіз економічної ситуації в Одеській області, зокрема в ключових секторах, виявив такі важливі аспекти:

1. Аграрний сектор є основною частиною первинного сектору регіону і продовжує залишатися привабливим для інвесторів навіть під час воєнних дій: обсяг капітальних інвестицій знизився лише на 5% з моменту початку повномасштабного вторгнення. Це підкреслює стабільність сектору та його інвестиційну привабливість. Однак, для забезпечення подальшого розвитку первинного сектору, необхідно зосередитися на розбудові меліорації, зокрема зрошувальних систем, що підвищить врожайність та дозволить покращити якість продукції. Крім того, розвиток власної переробної промисловості в рамках вторинного сектору зменшить залежність від сировинного експорту.

Сільське господарство Одещини переважно орієнтоване на рослинництво, яке займає 88,2% в структурі сільськогосподарської продукції області. Зокрема, зернові культури становлять 66% продукції, однак їхній експорт ускладнений через проблеми зі збутом під час війни. Важливим напрямом є виноградарство: регіон займає 60% усіх площ виноградників в Україні, що підкреслює його значущість для національного ринку вина.

Вівчарство, будучи традиційною галуззю Одеської області, зберігає високі показники. За чисельністю овець і кіз Одеська область лідирує в

Україні, маючи 32,7% від загальної кількості в 2021 році. Це відкриває можливості для розвитку продукції вівчарства, включаючи експорт баранини.

Приморське розташування області сприяє розвитку рибного промислу, зокрема аквакультури та вирощування осетрових риб. Водночас, вторгнення Росії заблокувало доступ до Азовського та Чорного морів, що завдало значних економічних втрат цій галузі, зменшуючи можливості вилову та експорту риби.

Добувна промисловість має обмежений вплив на економіку області через незначні обсяги корисних копалин, що здебільшого представлені будівельними матеріалами. Проте Одеська область має перспективи для розвитку нафтових і газових родовищ. Відновлення нафтогону “Одеса-Броди” та його з'єднання з польським Адамово створить умови для транзиту газу з Каспійського регіону до ЄС. Створення ЗПГ-терміналу є стратегічним напрямом розвитку енергетичної галузі області, який варто розглядати як пріоритет у повоєнний період [20].

Цей аналіз вказує на те, що Одеська область має великий потенціал у розвитку сільського господарства, зокрема рослинництва, виноградарства, а також тваринництва, зокрема вівчарства. Розвиток інфраструктури для зрошення та енергетичних проєктів сприятиме підвищенню стійкості економіки області й розширенню її ролі в національному та міжнародному економічному контексті.

2. Вторинний сектор зазнає серйозних труднощів через загальнонаціональний економічний спад та постійні атаки на промислову інфраструктуру, включаючи елеватори й портові об'єкти. Обсяг капітальних інвестицій у промисловість скоротився на 54% у 2022 році. Однак розвиток харчової промисловості виглядає перспективним, оскільки первинний сектор агропромислового комплексу може забезпечити її сировиною. Очікується, що харчова промисловість матиме значний потенціал для подальшого зростання у повоєнний період.

Енергетика регіону залишається енергодефіцитною, зокрема через пошкодження об'єктів енергетичної інфраструктури внаслідок регулярних обстрілів Одеської області. Це значно підвищує навантаження на ті об'єкти, що залишаються в експлуатації.

Відновлювальні джерела енергії (ВДЕ) мають великий потенціал у регіоні, обумовлений його географічним положенням, і забезпечують 6,9% від загальної генерації ВДЕ в Україні. Найбільша концентрація об'єктів ВДЕ спостерігається в південній частині області (35 об'єктів), а також в Одеській агломерації (14 об'єктів) та північному мікрорегіоні (15 об'єктів). Сприятливі кліматичні умови південного мікрорегіону сприяють високій концентрації сонячних електростанцій (31 СЕС), що робить регіон перспективним для розширення виробництва відновлюваної енергії [24].

3. Третинний сектор Одеської області, представлений транспортними, торговими, ІТ-послугами та туризмом, відіграє важливу роль в економіці регіону. Зокрема, транспортні послуги складають 73% експорту послуг, що свідчить про значну залежність від логістичної сфери. На тлі поточних обмежень це ставить перед сектором виклики з адаптації до змін у зовнішній торгівлі та потребу у підтримці транспортної інфраструктури.

ІТ-сектор зосереджений переважно в Одесі і становить 9,2% експорту послуг. Для його подальшого розвитку важливим є співробітництво з освітніми закладами для посилення практичної підготовки фахівців та створення сприятливого середовища для існуючих і нових ІТ-компаній. Це дозволить не лише зберегти, але й розширити сектор за рахунок місцевих продуктово-орієнтованих компаній, що є особливо актуальним в умовах міграції бізнесів за кордон.

Інноваційна діяльність в області має недофінансований характер, що впливає на низький рівень виробництва інноваційної продукції (лише 2%). Однак запуск акселератора для стартапів на Півдні України відкриває нові можливості для інноваційного розвитку. Важливо створити умови, за яких

стартапи залишали б свій юридичний статус в Україні, стимулюючи розвиток локальних інновацій.

Фінансовий сектор Одещини зосереджений у банківському сегменті, де працюють регіональні банки (Банк Південний, МТБ Банк), а також філії українських і міжнародних банків. З початком повномасштабної війни кількість банківських відділень скоротилася на 18,8%, що посилює проблеми із доступом до банківських послуг у сільській місцевості. Це створює бар'єри для місцевого бізнесу, зокрема через обмеження на безготівкові розрахунки.

Туризм був важливим та різноманітним сектором економіки, але суттєво постраждав від повномасштабного вторгнення. Значна частка тіньової економіки, залежність від сезонності та зовнішніх негативних факторів зумовили зниження туристичних зборів у 2022 році у 5 разів порівняно з попереднім роком. Туристичний сектор вимагає переорієнтації на внутрішній ринок та диверсифікації послуг, зокрема розвитку оздоровчого та еногастрономічного туризму. Рекреаційний потенціал регіону у поєднанні з лікувально-курортною інфраструктурою є перспективним напрямом для відновлення та зростання після завершення воєнних дій [44].

Таким чином, розвиток третинного сектору потребує адаптації до нових умов, сприяння інвестиціям у транспортну інфраструктуру та підтримки інноваційних і туристичних проєктів.

1.3. Особливості просторового підходу економічного розвитку Одеської області

Просторовий підхід щодо економічного розвитку Одеської області виявив наступні особливості – це поділ на три основні полюси зростання:

- 1) Одеська агломерація;
- 2) Придунайська група міст (Ізмаїл, Рені, Кілія);
- 3) Північна група міст (Подільськ, Балта).

Одеська агломерація характеризується високою концентрацією культурних, ділових та освітніх послуг, а також значним розвитком морського господарства, промисловості та торгівлі. До агломерації входить місто Одеса та портово-промислові центри Чорноморськ і Южне, а також кілька інших міст.

Придунайська група міст (Ізмаїл, Рені, Кілія) спеціалізується на транспортно-економічній діяльності та орієнтована на сільськогосподарське виробництво, зокрема вирощування винограду, кісточкових культур і тваринництво.

Північна група міст (Подільськ, Балта) має агропромислову та транспортну спеціалізацію, що створює основу для економічної діяльності цієї частини області.

Аналіз інфраструктури, як ключового компонента для реалізації економічного потенціалу Одеської області, виявив такі важливі аспекти:

1) високий транзитний потенціал. Одеська область є важливим транзитним вузлом завдяки п'яти міжнародним транспортним коридорам, які проходять через її територію. Це створює потребу в розширенні логістичних центрів, що дозволить посилити конкурентні переваги регіону;

2) недостатня якість автомобільних доріг. Хоча область має добре розгалужену мережу доріг, їхній незадовільний стан залишається актуальною проблемою. Це не тільки ускладнює пересування, але й стримує залучення інвестицій, оскільки якісні дороги є важливим фактором для бізнесу;

3) роль залізничного транспорту. Залізниця має значну роль у міжнародній торгівлі області, забезпечуючи перевезення вантажів з Одещини до портів і з інших регіонів України. У контексті євроінтеграції України пріоритетним є розвиток залізничного сполучення з ЄС, що сприятиме полегшенню товарообігу та поглибленню співпраці;

4) актуальність залізничного і автомобільного сполучення. З початком повномасштабного вторгнення, яке призвело до зупинки аеропорту та

блокування портів, залізничне та автомобільне сполучення стали критично важливими для підтримки торгівлі та транспортування товарів;

5) важливість морегосподарського комплексу. Одеський морегосподарський комплекс має стратегічне значення не лише для регіону, але й для України загалом. Збільшення пропускної спроможності портів є важливим фактором для відновлення товарообігу з іншими країнами;

6) вплив блокади портів на експорт. До війни порти «Великої Одеси» забезпечували основну частину українського експорту, і їх блокування різко погіршило становище міжнародної торгівлі. Проте Дунайські порти довели свою здатність частково компенсувати ці втрати, тому розширення їхніх можливостей з обробки товарів є доцільним напрямом;

7) перспективи розвитку авіасполучення. Після закінчення війни авіасполучення може суттєво розширитися, що позитивно позначиться на міжнародних зв'язках і туристичному потенціалі регіону;

8) вразливість постачання в південні райони області. Особлива конфігурація території Одещини створює обмеження у внутрішній транспортній мережі, що збільшує ризики для постачання товарів у південні райони, особливо в умовах підвищених безпекових загроз [40].

Варто відзначити, що інвестиції в інфраструктуру та її модернізація можуть значно посилити економічну стійкість регіону, забезпечити більшу інтеграцію з міжнародними ринками та підвищити привабливість Одеської області як логістичного та економічного хабу України.

Аналіз зовнішньоекономічної діяльності Одеської області показав, що стратегічне розташування області та розвинена інфраструктура до початку війни створили потужну базу для зовнішньоекономічної діяльності, що є одним із ключових факторів економічного розвитку регіону. Проте цей потенціал реалізується не повністю через вплив війни.

До 2019 року імпорт зростав, тоді як експорт зменшувався. Починаючи з 2020 року обсяги як експорту, так і імпорту почали збільшуватися, однак війна спричинила певні корективи. Основними причинами змін у структурі

експорту є обмеження на експорт продукції з портів Одещини (за винятком зернових з серпня 2022 року), а також труднощі, пов'язані з ракетними обстрілами, порушенням електропостачання та міграцією робочої сили.

Європейський Союз залишається найбільшим партнером області із часткою, яка становила 1 049 млн дол. США у 2021 році. Проте ця частка майже не змінилася з 2014 року і є нижчою за середньоукраїнські показники, що свідчить про недостатню інтенсивність інтеграції Одеської області до європейських ринків [42; 43].

Одеська область переважно експортує продукцію з низькою доданою вартістю, що обмежує перспективи економічного розвитку регіону. Основу експорту складає продукція рослинного походження (78%), значне збільшення якої спостерігалось у 2022 році через зростання експорту сировини, зокрема соняшnikової продукції.

Основу експорту послуг складають транспортні послуги. Проте через блокування Чорного моря обсяги експорту послуг скоротилися на 42% під час війни. Водночас експорт комп'ютерних послуг показав зростання, що може вказувати на наявність потенціалу для розвитку ІТ-сектору в регіоні.

Відновлення економіки області повинно бути спрямоване на формування галузей з високою доданою вартістю, диверсифікацію експорту та розвиток продукції з більш високим рівнем обробки. Це може включати стимулювання інвестицій у переробну промисловість та ІТ, що стане основою для сталого економічного розвитку.

Таким чином, аналіз зовнішньоекономічної діяльності свідчить про те, що попри серйозні виклики, Одеська область зберігає певні можливості для економічного відновлення і розвитку в довгостроковій перспективі. Орієнтація на економіку з доданою вартістю, диверсифікація експорту та адаптація до європейських стандартів є важливими кроками для посилення конкурентоспроможності регіону та його інтеграції в європейські та міжнародні ринки.

Аналіз залучення інвестицій показав наступне.

Одеська область потрапляє в першу десятку регіонів України за обсягом капіталовкладень в економіку, проте демонструє нижчі темпи залучення інвестицій у порівнянні із середніми показниками по Україні. У 2022 році область зазнала скорочення інвестиційної активності на 44%, що вище за загальноукраїнське падіння (40%).

Основними реципієнтами прямих іноземних інвестицій в області залишаються транспорт (46%) та промисловість (30%). Ці галузі також залучають значну частку капіталовкладень. Крім того, суттєві інвестиції спрямовуються в сільське господарство та будівництво, що вказує на економічний потенціал області у цих напрямках.

Повномасштабне вторгнення створило значні бар'єри для залучення інвестицій в область. Сільське господарство стало єдиною галуззю, яка зберегла стійкість до кризових умов і залишається привабливою для інвесторів. У перспективі аграрний сектор та харчова промисловість мають потенціал залишатися ключовими напрямками для капіталовкладень на ранніх етапах повоєнного відновлення.

Незважаючи на значний економічний потенціал, багато місцевих підприємств стикаються з браком ресурсів і інструментів для зростання, що ускладнює їхню конкурентоспроможність на зовнішніх ринках і адаптацію до динамічних змін. Воєнні дії також призвели до руйнування стабільних ланцюгів доданої вартості, що обмежує можливості для швидкої переорієнтації та підключення до нових ринків [38].

Відновлення і розвиток інвестиційного потенціалу Одеської області потребує комплексного підходу, спрямованого на відновлення інфраструктури, зниження ризиків для інвесторів та стимулювання стратегічних галузей. Тривалий фокус на аграрному секторі поряд з інноваційними підходами до розвитку транспортної та промислової інфраструктури може забезпечити підвищення інвестиційної привабливості регіону в умовах постійних змін.

Висновки до розділу 1

1. Одеська область стикається з низкою соціально-економічних викликів, які гальмують її розвиток. Серед головних проблем: 1) інфраструктурна застарілість: багато транспортних і комунікаційних об'єктів потребують модернізації, що ускладнює розвиток логістики та знижує інвестиційну привабливість регіону; 2) нерівномірний розвиток громад: соціально-економічні показники сільських районів суттєво відстають від міських, що створює диспропорції та посилює міграційні потоки з сіл до міст; 3) недостатня інституційна спроможність: багато громад не мають необхідної інфраструктури та навичок для реалізації інвестиційних проектів, що обмежує їх доступ до фінансування, зокрема від європейських партнерів; 4) екологічні виклики: проблеми забруднення водних і земельних ресурсів, недостатня система утилізації відходів негативно впливають на здоров'я населення та перспективи сталого розвитку; 5) низький рівень інновацій: відсутність сучасної науково-дослідної бази та слабкий розвиток ІТ-індустрії обмежують конкурентоспроможність регіону на національному та міжнародному ринках.

2. Одеська область має значний природно-ресурсний та економічний потенціал, який може стати основою для стабільного розвитку. Це обґрунтовано: вигідним географічним положенням: вихід до Чорного моря робить регіон важливим транспортним хабом, що сприяє розвитку міжнародної торгівлі та логістики. Область багата на сільськогосподарські угіддя, що сприяє розвитку аграрного сектору, особливо виробництва органічної продукції. Розвинена промисловість: наявність таких галузей, як хімічна, машинобудівна та харчова промисловість, забезпечує основу для економічного зростання та експорту продукції. Туристичний потенціал: узбережжя Чорного моря та численні природоохоронні зони роблять регіон привабливим для туризму, що може забезпечити додаткові надходження до місцевих бюджетів.

3. Просторовий підхід до економічного розвитку Одеської області передбачає збалансований розвиток територій із врахуванням їхніх

особливостей і ресурсного потенціалу. Особлива увага приділяється розвитку міст, портів і транспортних вузлів, щоб стимулювати економічну активність у цих центрах і підвищити їхню конкурентоспроможність. Враховуючи нерівномірний розвиток, просторовий підхід передбачає спеціальні програми для сільських районів, які спрямовані на покращення інфраструктури, розвиток аграрного сектору та стимулювання місцевого підприємництва. Просторовий підхід включає вдосконалення транспортних і логістичних мереж, щоб посилити зв'язки між різними частинами регіону та з сусідніми областями, а також зосереджує увагу на збереженні природних ресурсів та екологічно сталому використанні територій, щоб мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище. Таким чином, просторовий підхід спрямований на рівномірний розвиток Одеської області з урахуванням специфіки її територій та забезпеченням максимальної ефективності використання наявного потенціалу.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНІ НАПРЯМКИ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Основні проблеми соціально-економічного розвитку Одеської області на сучасному етапі

Одеська область стикається з низкою соціально-економічних викликів, які гальмують її розвиток. Серед головних проблем.

1. Інфраструктурна застарілість: багато транспортних і комунікаційних об'єктів потребують модернізації, що ускладнює розвиток логістики та знижує інвестиційну привабливість регіону.

Нерівномірний розвиток громад: соціально-економічні показники сільських районів суттєво відстають від міських, що створює диспропорції та посилює міграційні потоки з сіл до міст.

Недостатня інституційна спроможність: багато громад не мають необхідної інфраструктури та навичок для реалізації інвестиційних проектів, що обмежує їх доступ до фінансування, зокрема від європейських партнерів.

Екологічні виклики: проблеми забруднення водних і земельних ресурсів, недостатня система утилізації відходів негативно впливають на здоров'я населення та перспективи сталого розвитку.

Низький рівень інновацій: відсутність сучасної науково-дослідної бази та слабкий розвиток ІТ-індустрії обмежують конкурентоспроможність регіону на національному та міжнародному ринках.

2. Природо-ресурсний та економічний потенціал Одеської області.

Одеська область має значний природно-ресурсний та економічний потенціал, який може стати основою для стабільного розвитку:

- Вигідне географічне положення: вихід до Чорного моря робить регіон важливим транспортним хабом, що сприяє розвитку міжнародної торгівлі та логістики.

- Природні ресурси: область багата на сільськогосподарські угіддя, що сприяє розвитку аграрного сектору, особливо виробництва органічної продукції.

- Розвинена промисловість: наявність таких галузей, як хімічна, машинобудівна та харчова промисловість, забезпечує основу для економічного зростання та експорту продукції.

- Туристичний потенціал: узбережжя Чорного моря та численні природоохоронні зони роблять регіон привабливим для туризму, що може забезпечити додаткові надходження до місцевих бюджетів.

3. Особливості просторового підходу економічного розвитку Одеської області:

Просторовий підхід до економічного розвитку Одеської області передбачає збалансований розвиток територій із врахуванням їхніх особливостей і ресурсного потенціалу:

- Концентрація ресурсів у ключових зонах: особлива увага приділяється розвитку міст, портів і транспортних вузлів, щоб стимулювати економічну активність у цих центрах і підвищити їхню конкурентоспроможність.

- Підтримка сільських громад: враховуючи нерівномірний розвиток, просторовий підхід передбачає спеціальні програми для сільських районів, які спрямовані на покращення інфраструктури, розвиток аграрного сектору та стимулювання місцевого підприємництва.

- Розвиток інфраструктури для регіональної інтеграції: просторовий підхід включає вдосконалення транспортних і логістичних мереж, щоб посилити зв'язки між різними частинами регіону та з сусідніми областями.

- Екологічна збалансованість: просторовий підхід зосереджує увагу на збереженні природних ресурсів та екологічно сталому використанні територій, щоб мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище [2].

Таким чином, просторовий підхід спрямований на рівномірний розвиток Одеської області з урахуванням специфіки її територій та забезпеченням максимальної ефективності використання наявного потенціалу.

Серед країн-партнерів Одеської області найбільший обсяг експорту припав на Китай – 49,9 млн доларів США, що складає 8,9% від загального експорту товарів. Далі йдуть росія з обсягом 29,8 млн доларів США (5,3%), Індія – 26,0 млн доларів США (4,6%), Туреччина – 25,8 млн доларів США (4,6%), Молдова – 21,7 млн доларів США (3,9%), Румунія – 17,7 млн доларів США (3,2%), Італія – 17,4 млн доларів США (3,1%), Ізраїль – 17,0 млн доларів США (3,0%) та Іспанія – 16,4 млн доларів США (2,9%).

За період з січня по червень 2021 року обсяг експорту товарів до країн ЄС склав 157,0 млн доларів США, що становить 28,0% від загального обсягу експорту області. Найбільші поставки до ЄС здійснювалися до Румунії – 17,7 млн доларів США (3,2%), Італії – 17,4 млн доларів США (3,1%), Іспанії – 16,4 млн доларів США (2,9%) та Польщі – 15,9 млн доларів США (2,8%). Це підкреслює важливість морських перевезень, оскільки Румунія, Італія та Іспанія є основними покупцями продукції Одеської області завдяки економічно вигідному морському транспортуванню.

Основу товарної структури експорту Одеської області складають продукти рослинного походження, що досягли обсягу 165,7 млн доларів США (29,6% від загального експорту), жири та олії тваринного або рослинного походження – 163,1 млн доларів США (29,1%), готові харчові продукти – 53,8 млн доларів США (9,6%), недорогоцінні метали та вироби з них – 44,0 млн доларів США (7,9%), машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 38,0 млн доларів США (6,8%), а також засоби наземного транспорту, літальні апарати та плавучі засоби – 34,8 млн доларів США (6,2%).

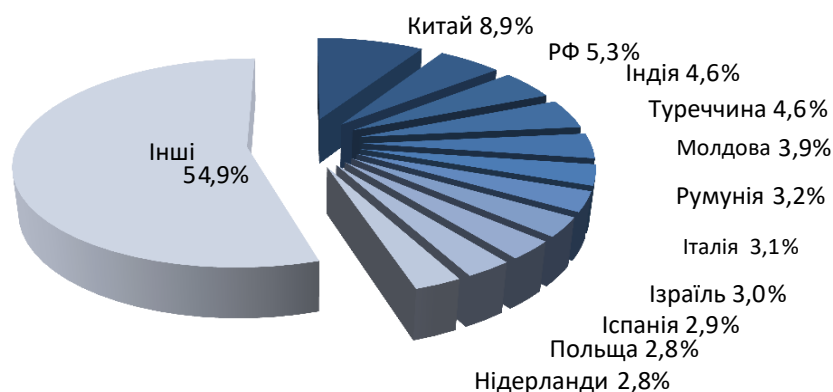

Рис. 2.1. Експорт товарів Одеської області на світовий ринок у 2021 році (довоєнний час)

Джерело: складено автором за матеріалами [8; 13; 15]

Найбільші обсяги імпорту до Одеської області надходили з Китаю – 210,8 млн доларів США, що складає 17,9% від загального обсягу імпорту товарів, а також зі США – 194,6 млн доларів США (16,5%), Туреччини – 131,5 млн доларів США (11,2%), Індонезії – 84,0 млн доларів США (7,1%), Росії – 46,9 млн доларів США (4,0%), Німеччини – 42,8 млн доларів США (3,6%) та Білорусі – 40,5 млн доларів США (3,4%). У січні-червні 2021 року імпорт товарів з країн ЄС склав 246,5 млн доларів США, що становить 21,0% від загального імпорту регіону.

Серед країн ЄС найбільші обсяги імпорту надходили з Німеччини – 42,8 млн доларів США (3,6%), Італії – 38,6 млн доларів США (3,3%), Іспанії – 37,0 млн доларів США (3,2%) та Польщі – 24,3 млн доларів США (2,8%).

Структура імпорту Одеської області включає значну частку деревини та інших волокнистих целюлозних матеріалів на суму 176,4 млн доларів США (15,0% від загального імпорту), машини, обладнання та електротехнічне обладнання – 171,3 млн доларів США (14,6%), мінеральні продукти – 152,8 млн доларів США (13,0%), продукти рослинного походження – 107,0 млн

доларів США (9,1%) та засоби транспорту, включаючи наземний, літальні апарати та плавучі засоби – 91,9 млн доларів США (7,8%).

Залежність від імпорту часто є несприятливою для економічно менш розвинених країн, таких як Україна, що робить питання імпортозаміщення особливо актуальним. Наприклад, значний обсяг імпорту деревини та целюлозних матеріалів можна знизити за рахунок товарів, вироблених на заході України, де з 2016 року діє мораторій на експорт необробленої деревини. До введення мораторію значні обсяги лісу вивозилися за кордон за низькими цінами, тоді як Україна імпортувала перероблену деревину, як, наприклад, фінські меблі. Тепер, з обмеженням експорту кругляка, в Україні створюються нові фабрики для переробки деревини, що дозволяє поставляти за кордон більш високоякісну та дороговартісну продукцію. Це сприяє наповненню внутрішнього ринку власною продукцією та скороченню залежності від імпорту [8; 13; 15] (рис.2.2).

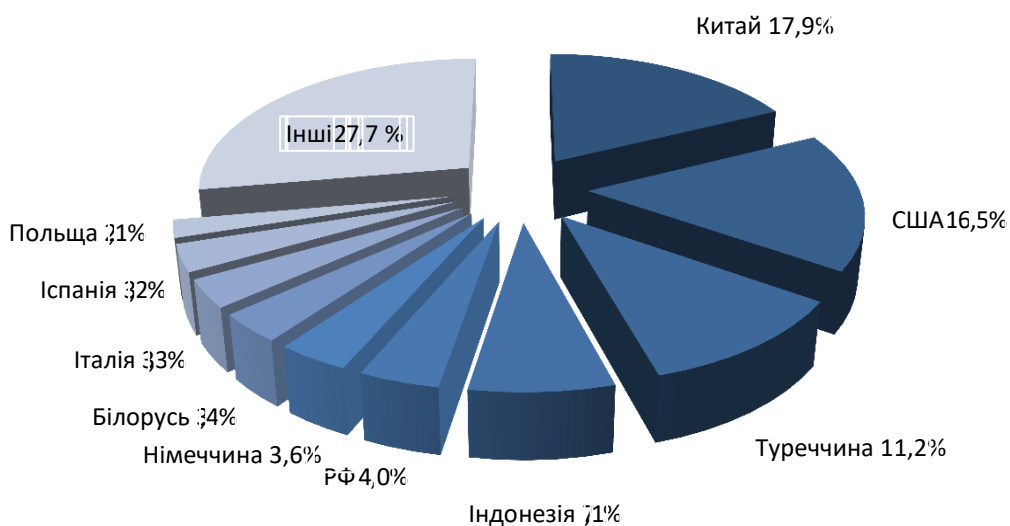

Рис. 2.2. Імпорт товарів до Одеської області за 2021 рік (довоєнний час)

Джерело: складено автором за матеріалами [8; 13; 15]

Таким чином, Одеська область має всі можливості для вигідного і масштабного експорту товарів до країн Європи, з потенціалом постачати продукцію, здатну забезпечити потреби всього Євросоюзу. Для цього важливо

продовжувати виконувати умови для вступу до ЄС, насамперед переходячи на європейські стандарти якості продукції. Крім того, слід акцентувати увагу на імпортозаміщенні тих товарів, які можна виробляти для внутрішнього ринку, що сприятиме зміцненню економіки та залишатиме бюджетні кошти в Україні.

Станом на 2021 рік, у мирний період, Одеська область активно розвивала торговельні відносини з країнами Європейського Союзу, особливо в секторі послуг. За перше півріччя 2021 року експорт послуг із регіону до ЄС досяг 406,6 млн доларів США, що значно перевищило імпорт, обсяг якого становив 195 млн доларів. Такий позитивний баланс у торгівлі послугами підкреслював конкурентні переваги Одеської області, особливо в сферах транспорту, ІТ, туризму та освіти

У порівнянні з січнем-червнем 2020 року експорт збільшився на 1,5% (на 6,0 млн доларів США), а імпорт зріс на 32,6% (на 47,9 млн доларів США). Позитивне сальдо становило 211,6 млн доларів США, а коефіцієнт покриття імпорту експортом склав 2,09 (у той час як у січні-червні 2020 року цей показник був 2,72). Зовнішньоторговельні операції здійснювалися з партнерами із 150 країн світу.

Експорт послуг із Одеської області до ЄС значно перевищує імпорт, що зумовлено кількома чинниками. У структурі експорту послуг основну частку становлять транспортні послуги – 316,1 млн доларів США, або 77,7% від загального обсягу. Як один з найбільших портів України та Чорноморського регіону, Одеса відіграє важливу роль у транзиті товарів між Європою та Україною, забезпечуючи значний обсяг транспортних, складських та логістичних послуг для європейських клієнтів, що сприяє зростанню експорту послуг.

Ділові послуги становили 44,4 млн доларів США (10,9%), телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги – 18,6 млн доларів США (4,6%), а послуги з ремонту та технічного обслуговування – 10,2 млн доларів США (2,5%). ІТ-сектор Одеси динамічно розвивається, і численні компанії надають аутсорсингові послуги та послуги з розробки програмного

забезпечення для європейських замовників. Ці послуги дуже затребувані та добре оплачуються, що робить їх важливою складовою експорту [13].

Як популярний туристичний центр, Одеса приваблює туристів з ЄС своїм морським узбережжям, культурними пам'ятками та насиченим культурним життям. Витрати туристів на проживання, харчування та розваги формують частину експорту послуг. Університети та інші навчальні заклади Одеси також залучають студентів з Європи, які вносять свій фінансовий внесок до бюджету регіону. Після вступу України до ЄС привабливість Одеси для європейських студентів може зрости, оскільки навчання тут буде вигіднішим за рахунок високої якості освіти та нижчої вартості життя порівняно з країнами ЄС, такими як Франція чи Іспанія.

Крім того, Одеська область пропонує європейським клієнтам доступні медичні та санаторні послуги, зокрема стоматологічні та пластичні операції, а також реабілітаційні послуги, що приваблює завдяки помірній вартості.

Ці чинники пояснюють, чому експорт послуг із Одеської області до ЄС значно перевищує імпорт. Регулярне надання високоякісних послуг у сферах ІТ, логістики, туризму та медицини формує стабільний попит з боку країн ЄС, що забезпечує позитивний баланс в експорті послуг (рис. 2.3).

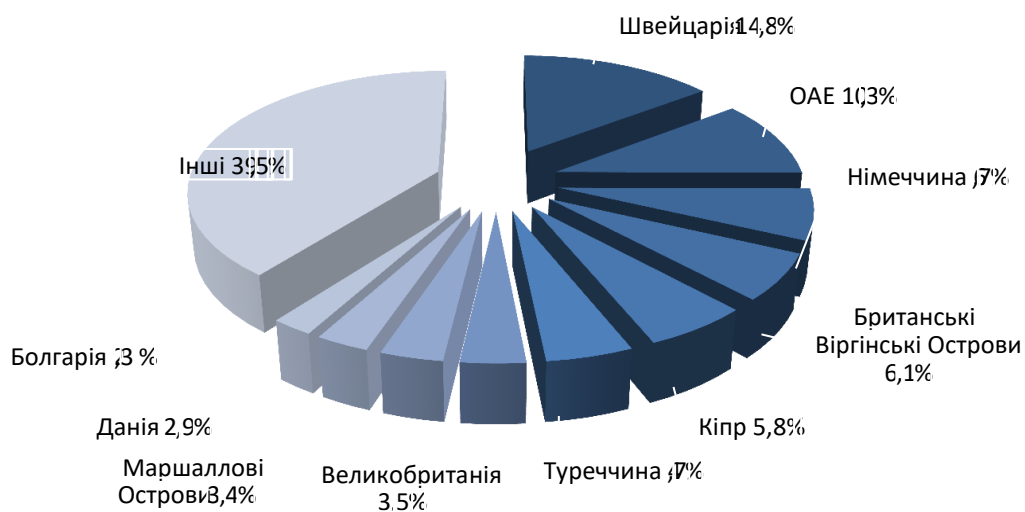

Рис. 2.3. Експорт послуг Одеської області у 2021 році (довоєнний час)

Джерело: складено автором за матеріалами [8; 13; 15]

Найбільші обсяги експорту послуг припадали на Швейцарію – 60,2 млн доларів США, що становило 14,8% від загального обсягу експорту послуг, Об'єднані Арабські Емірати – 41,8 млн доларів США (10,3%), Німеччину – 27,4 млн доларів США (6,7%) та Британські Віргінські Острови — 24,9 млн доларів США (6,1%).

Експорт послуг до країн Європейського Союзу склав 133,8 млн доларів США, що дорівнює 32,9% від загального обсягу експорту послуг. Основними партнерами серед країн-членів ЄС були Німеччина з обсягом 27,4 млн доларів США (6,7% від загального експорту послуг), Кіпр – 23,4 млн доларів США (5,8%), Данія – 11,9 млн доларів США (2,9%) та Болгарія – 9,2 млн доларів США (2,3%). (рис. 2.4).

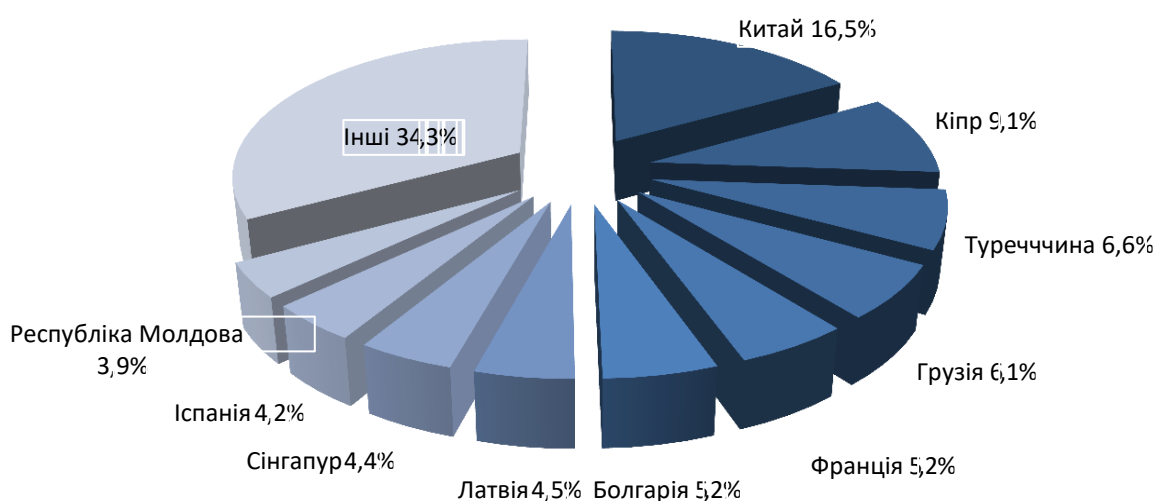

Рис. 2.4. Імпорт послуг Одеської області у 2021 році (довоєнний час)

Джерело: складено автором за матеріалами [8; 13; 15]

Основними партнерами в імпорті послуг для Одеської області стали Китай – 32,2 млн доларів США (16,5% від загального обсягу імпорту послуг), Кіпр – 17,7 млн доларів США (9,1%), Туреччина – 12,8 млн доларів США (6,6%), Грузія – 11,8 млн доларів США (6,1%), Франція – 10,2 млн доларів США (5,2%), Болгарія – 10,1 млн доларів США (5,2%) і Латвія – 8,8 млн доларів США (4,5%).

Імпорт послуг із країн Європейського Союзу склав 93,6 млн доларів США, що дорівнює 48,0% від загального обсягу імпорту послуг області. Серед країн ЄС основними партнерами були Кіпр з обсягом 17,7 млн доларів США (9,1% від загального імпорту послуг), Франція – 10,2 млн доларів США (5,2%), Болгарія – 10,1 млн доларів США (5,2%), Латвія – 8,8 млн доларів США (4,5%) та Іспанія – 8,2 млн доларів США (4,2%).

Основну структуру імпорту послуг формували транспортні послуги – 162,0 млн доларів США (83,1% від загального обсягу), ділові послуги – 15,3 млн доларів США (7,8%), роялті та інші послуги, пов'язані з інтелектуальною власністю – 3,0 млн доларів США (1,6%), а також телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги – 2,9 млн доларів США (1,5%).

Попри війну, Одеська область продовжує відігравати важливу роль у зовнішній торгівлі України з ЄС, підтримуючи торгові зв'язки та постачання товарів на європейський ринок. За період січень-листопад 2023 року експорт товарів до ЄС склав 1639,8 млн доларів США, що на 23,7% менше, ніж у попередньому році. Водночас імпорт із ЄС зріс на 11%, досягнувши 2091 млн доларів, що призвело до негативного сальдо у 451,2 млн доларів (порівняно з позитивним сальдо у попередньому році). Незважаючи на ці виклики, Одеська область продовжує активну співпрацю з партнерами із 172 країн світу, демонструючи здатність до економічної адаптації та стійкості навіть у складних умовах.

Під час війни зовнішня торгівля Одеської області зазнала суттєвих змін, особливо в товарній структурі імпорту та експорту. У період із січня по листопад 2023 року обсяги імпорту значно перевищили експорт, що свідчить про зростання залежності регіону від іноземних поставок. Хоча експорт залишається важливим компонентом торгівлі, його обсяги зменшилися порівняно з довоєнним рівнем і переважно зосереджені на сировинних та аграрних товарах. Така структура відображає адаптацію економіки області до поточних потреб і умов воєнного часу.

Аналіз торговельного балансу між Одеською областю та країнами ЄС показує, що імпорт із ЄС значно перевищує експорт до цих країн, що свідчить про залежність області від європейських товарів. Водночас це відкриває перспективи для зміцнення експортного потенціалу області. Такий торговельний дисбаланс підкреслює необхідність адаптації місцевих виробників до стандартів і вимог європейського ринку та розвитку інфраструктури й логістики для підвищення конкурентоспроможності продукції Одещини на міжнародному ринку.

Стратегія перспективного розвитку Одеської області в умовах євроінтеграції спрямована на поліпшення умов для місцевого бізнесу, стимулювання виробництва продукції для експорту, розвиток транспортної інфраструктури та логістичних центрів, орієнтованих на співпрацю з ЄС. Це допоможе зменшити залежність від імпорту, підвищити економічну активність у регіоні та створити нові можливості для партнерства з країнами Європейського Союзу.

Аналіз показує, що в Одеській області, хоча експорт товарів є порівняно низьким і поступається імпорту, експорт послуг є домінуючим. Така тенденція характерна для багатьох економічно розвинених країн, як-от Швейцарія, Сінгапур, США та Японія. Хоча Україна перебуває на іншому рівні розвитку, орієнтація на експорт послуг є правильним вибором, що дозволяє регіону рухатися в одному напрямку з передовими економіками світу.

2.2. SWOT-аналіз Одеської області

SWOT-аналіз Одеської області створено з метою комплексної оцінки внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на її розвиток. Цей аналіз дозволяє виявити ключові сильні сторони, на яких регіон може базувати свій розвиток, слабкі сторони, що потребують покращення, можливості, які область може використати для зростання, а також загрози, що можуть обмежити або негативно вплинути на розвиток. Такий підхід допомагає

сформувати ефективні стратегії для підвищення конкурентоспроможності регіону, забезпечення сталого розвитку та оптимізації економічної діяльності в умовах євроінтеграції й інших глобальних викликів.

Сильні сторони Одеської області:

- Стратегічне суспільно-географічне розташування Одеської області забезпечує значний транспортний потенціал. Розвинена інфраструктура включає залізничний, автомобільний, трубопровідний транспорт і найбільшу концентрацію портів в Україні.
- Природно-ресурсний потенціал сприяє розвитку всіх секторів економіки.
- Наявність паливних ресурсів на шельфі Чорного моря дає можливість не лише забезпечувати власні потреби країни, а й нарощувати експорт.
- Родючі ґрунти, такі як чорноземи, сприяють розвиненому сільському господарству та вирощуванню різноманітних культур.
- Прикордонне розташування з Молдовою та Румунією забезпечує можливості для міжнародної співпраці.
- Велика кількість внутрішньо переміщених осіб створює додатковий трудовий ресурс.
- Одеська область має одну з найбільших мереж ЦНАП, а також потужний ІТ-сектор і стійку сферу послуг.
- Регіон активно залучений у зовнішню торгівлю, з розвиненими транспортними і складськими логістичними послугами, зокрема у портовій діяльності.
- Збереження розвиненої банківської мережі та високий туристично-рекреаційний потенціал, що може бути переорієнтований на реабілітаційний туризм.

Слабкі сторони:

- Просторова поляризація області, зумовлена великою протяжністю з півночі на південь, що спричиняє відмінності в розвитку різних частин регіону.

- Нестабільність безпекової ситуації, часті обстріли інфраструктури, заміновані території та слабка лісистість території.

- Низький рівень забезпечення водопостачання та проблеми з водовідведенням, особливо в південній частині області, а також погіршення якості ґрунтів через ерозію.

- Відсутність ефективної системи управління твердими побутовими відходами та транспортна ізоляція Південного мікрорегіону.

- Депопуляція населення та невідповідність освітньої пропозиції потребам ринку праці.

- Енергетична залежність від ГЕС та нестабільність у регіональній владі.

Можливості:

- Євроінтеграція, яка відкриває нові можливості для інвестицій та міжнародного партнерства.

- Зростаючі потреби у відновленні України після війни створюють можливості для розвитку інфраструктури та будівельного сектору.

- Розвиток зеленої енергетики (вітрової, сонячної) та впровадження ініціатив, спрямованих на забезпечення енергетичної незалежності України.

- Потреба у реабілітаційних послугах може сприяти розвитку рекреаційного потенціалу для задоволення цього попиту.

- Відновлення нафтогону "Одеса-Броди" та потенційне будівництво ЗПГ-терміналу в портах Одеси відкривають додаткові можливості для енергетичної стабільності та експорту.

Загрози:

- Постійна загроза ракетних атак та активних бойових дій створює ризики для інфраструктури області.

- Зміни клімату, включаючи ймовірність підняття рівня моря, можуть суттєво вплинути на сільське господарство та інфраструктуру регіону.

- Прикордонне розташування з невизнаною Придністровською республікою та нестабільність економіки через затяжну війну з Російською Федерацією.

- Погіршення ситуації на ринку праці через міграцію робочої сили та мобілізацію.

- Підвищення імпорту може призвести до зниження вітчизняного виробництва, а зростання соціально вразливих груп населення збільшує навантаження на державні ресурси.

- Етнічна неоднорідність регіону та геополітична ситуація можуть створювати додаткові виклики для функціонування логістичних коридорів і соціальної згуртованості в регіоні [32; 33].

Одеська область має великий потенціал для розвитку за рахунок використання свого стратегічного розташування, транспортної інфраструктури та природно-ресурсних активів. Проте область також стикається з низкою викликів, що ускладнюють реалізацію цього потенціалу. Інтеграція області до європейських економічних структур і зміцнення її логістичних можливостей можуть слугувати основою для сталого розвитку, хоча стабільність і безпека залишаються критичними факторами для досягнення цих цілей.

Серед основних переваг Одеської області варто виділити її вигідне географічне розташування, адже регіон має вихід до моря та є прикордонним для України. Розвинена інфраструктура сприяє розширенню експорту та відіграє важливу роль у розвитку комбінованих транспортних маршрутів між Європою та Азією, зокрема у зв'язку з транс'європейською транспортною мережею (TEN-T) та ініціативами, такими як «Тримор'я».

Регіон має значний туристично-рекреаційний потенціал і мережу природоохоронних територій, що стимулює інвестиції завдяки зростаючому попиту на туризм у природних зонах. Це також сприяє формуванню туристичних кластерів і входженню місцевого бізнесу до європейських об'єднань [44].

Одеська область має вагомий промисловий потенціал – від хімічної до машинобудівної та харчової промисловості, що стає базою для розвитку портово-промислових комплексів і індустріальних парків. Інтеграція з ЄС

відкриває можливості для експортоорієнтованих підприємств розширити свої ринки та збільшити експортні квоти.

Земельні ресурси регіону дозволяють розвивати альтернативну енергетику (СЕС, ВЕС), сприяючи досягненню енергонезалежності. Сприятливі умови для бізнесу створюють основу для сталого розвитку середнього та малого підприємництва з можливістю залучення міжнародного фінансування.

Культурний потенціал регіону також є значним — численні заклади культури та історичні пам'ятки сприяють маркетингу територій та привертають інтерес до українських традицій. Сектор охорони здоров'я розвивається завдяки науковій підтримці, що сприяє підвищенню кваліфікації медичних кадрів і залученню інвестицій.

Сільське господарство є важливою складовою економіки області, з огляду на сприятливі агрокліматичні умови, що дозволяють підвищувати продуктивність та експорт органічної продукції.

Інтеграція з ЄС також стимулюватиме місцевих виробників підвищувати якість продукції, відповідати європейським стандартам, розширювати обсяги експорту та посилювати конкурентоспроможність.

Розвиток комбінованих транспортних маршрутів між Європою та Азією відкриває перспективи для масштабного міжнародного співробітництва та формування національного логістичного хабу, що сприятиме зростанню обсягів вантажо- і пасажиропотоків, розвитку туризму й покращенню інвестиційного клімату [45].

Серед викликів для області – світовий профіцит добрив, що може призвести до підвищення конкуренції та цін на енергоресурси. Імпортна експансія товарів та високі кредитні ставки негативно впливають на національних виробників і стримують розвиток інновацій.

Відсутність підтримки малих виноробних підприємств обмежує їхню конкурентоспроможність. Енергетична залежність також є суттєвим ризиком, поряд із загрозами забруднення ґрунтів та водних ресурсів. Раціональне

управління природно-заповідним фондом є важливим для розвитку туризму та захисту екосистем регіону.

2.3. Визначення напрямів смарт-спеціалізації Одеської області

З огляду на економічний потенціал Одеської області, експертна група Проекту Стратегії відновлення та розвитку Одеської області на період 2021–2027 років, у рамках діяльності Робочої групи з розробки Стратегії комплексного повоєнного відновлення, застосувала методологію визначення смарт-спеціалізації. Ця методологія спирається на такі ключові критерії, визначені українським законодавством для визначення напрямів смарт-спеціалізації (рис.):

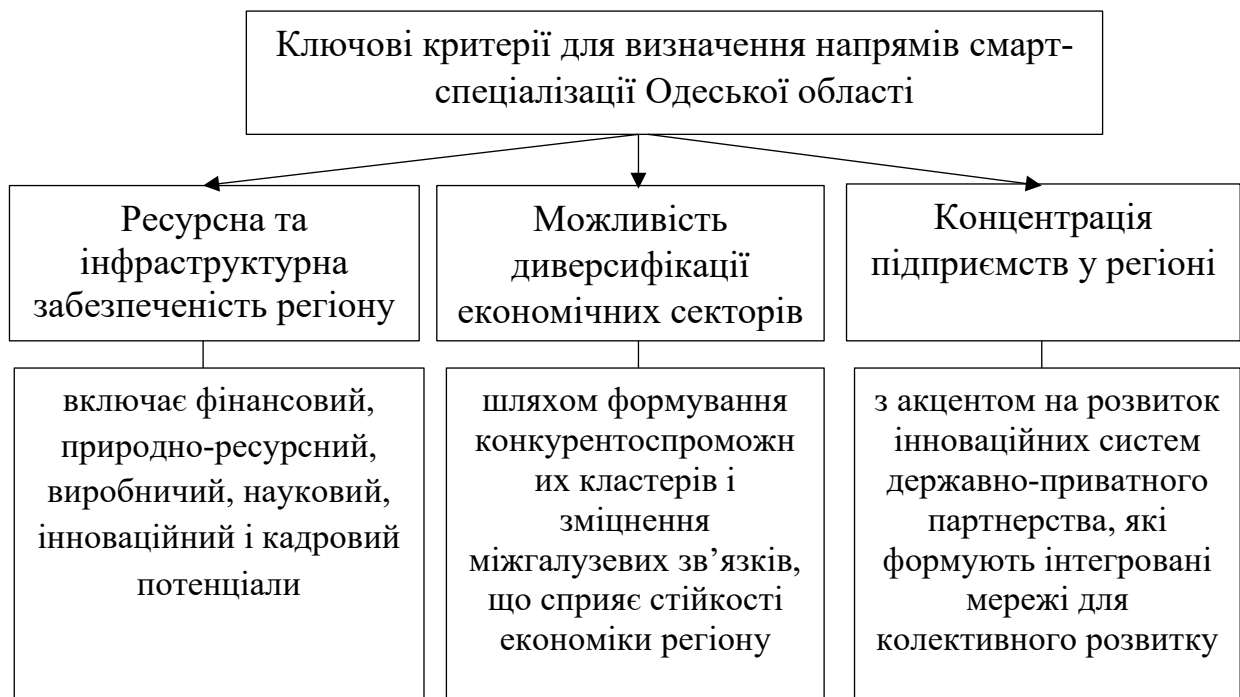

Рис. 2.5. Ключові критерії для визначення напрямів смарт-спеціалізації Одеської області

Джерело: складено автором за матеріалами [33]

На основі цих критеріїв було визначено низку ключових економічних показників Одеської області таких як, валова додана вартість, обсяг капітальних і прямих іноземних інвестицій, обсяг реалізованої продукції,

рівень зайнятості, середньомісячна заробітна плата тощо. Всі показники аналізувалися за динамікою з 2018 по 2023 рік і часткою в загальному обсязі регіону. Ранжування показників дозволило виділити найбільш перспективні сфери смарт-спеціалізації, серед яких:

1. Промисловість, зокрема харчова галузь, яка має високий потенціал для доданої вартості.
2. Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів.
3. Будівництво, що активно розвивається.
4. Охорона здоров'я та соціальна допомога як необхідні складові сталого розвитку.

Сукупна зайнятість у цих сферах становить 44% від загальної зайнятості регіону, що підкреслює їхню значущість у розвитку регіону.

Мета галузей смарт-спеціалізації Одеського регіону спрямована на розвиток агропромислового комплексу, зокрема харчової промисловості, як багатогалузевої інтегрованої мережі, оптової та роздрібної торгівлі, будівництва та охорона здоров'я [33].

Розглянемо ці ключові напрями з метою виокремлення основних проблем для розробки рекомендацій та заходів щодо перспектив розвитку Одеської області.

Розвиток агропромислового комплексу в регіоні передбачає три основні напрями:

1. Інтенсифікація сільського господарства з акцентом на підвищення продуктивності та доданої вартості, що відповідає сучасним ринковим вимогам і забезпечує стабільність аграрного сектору в умовах зростаючого попиту на продовольчі товари.
2. Створення нових форм просторової організації виробництва, зокрема розвиток мереж кооперативів і кластерів, які сприяють підвищенню ефективності та конкурентоспроможності агросектору.
3. Впровадження інноваційних технологій у виробництво, включаючи використання сучасних технологічних рішень, таких як автоматизовані

системи моніторингу, крапельний полив, органічне землеробство, а також розвиток перспективних напрямів на кшталт агрофотовольтаїки, що дозволяє поєднати сільськогосподарське виробництво з відновлюваною енергетикою.

Визначення галузей смарт-спеціалізації має враховувати глобальні та локальні тенденції економічного розвитку, де пріоритетами стають не лише економічна ефективність, але й екологічна стійкість.

Смарт-спеціалізація Одещини, яка включає розвиток агропромислового комплексу та промисловості з високим рівнем інтеграції й інновацій, здатна надати регіону додаткові конкурентні переваги, сприяючи стійкому економічному зростанню й інтеграції у європейський простір [31].

На основі результатів економічного аналізу передбачається, що паралельний розвиток і зміцнення галузей оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів, мотоциклів та будівництва може бути досягнутий через смарт-спеціалізацію у сфері логістики.

Географічне положення області, наявна інфраструктура з річковими та морськими портами, залізничним і автомобільним сполученням, а також трубопровідний транспорт сприяли розвитку торгівлі. Дані щодо валової доданої вартості свідчать, що сектор оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів посідає провідне місце серед видів економічної діяльності (ВЕД), досягаючи 14% від усіх ВЕД у 2022 році та 12% за часткою штатних працівників, що відображає значення «блакитної економіки» регіону.

У 2021 році 53% будівельних об'єктів були пов'язані з будівництвом промислових і складських споруд, що вказує на важливість логістичного сектору, який нещодавно зазнав певних змін у пріоритетах. Розширення та зміна напрямків логістичних перевезень обумовлені новими викликами й завданнями, які постають на період 2021-2027 років.

Логістика має критичне значення для промисловості, послуг і технологічного розвитку Одеської області, виступаючи конкурентною перевагою, яку необхідно посилювати. Стратегічна важливість регіону у сфері

логістики визначається наявністю 7 з 11 українських портів. «Блакитна економіка» Одеської області забезпечує основний обсяг річкових і морських перевезень вантажів до міжнародних ринків.

Після повномасштабного вторгнення Росії сфера охорони здоров'я та соціальної підтримки, а також суміжні підсектори були переосмислені з урахуванням нових викликів воєнного часу. Особливо актуальним є питання відновлення фізичного та психічного здоров'я населення. Завдяки поєднанню природного потенціалу Одещини з мережею медичних закладів, область має всі передумови для розвитку центрів реабілітації для ветеранів(-ок), людей із фізичними, сенсорними, психічними та інтелектуальними порушеннями, а також поранених. Таким чином, реабілітація стає одним із напрямів смарт-спеціалізації області [35].

Впровадження інноваційних політик стимулюватиме трансформацію цієї сфери у трьох напрямках: розширення мережі реабілітаційних центрів різних рівнів, масштабування вже накопиченого досвіду, зокрема шляхом обміну знаннями із закордонними експертами, та вихід на міжнародні ринки послуг реабілітації.

На основі зробленого дослідження маємо підстави визначити та обґрунтувати проблеми економіки, які стримують та обмежують можливості розвитку Одеського регіону

На основі узагальнення зроблених висновків та результатів дослідження було визначено три ключові економічні проблеми, що обмежують розвиток Одеського регіону:

1. Низький рівень залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до високотехнологічних секторів економіки зумовлює залежність від сировинного експорту.

2. Географічні особливості, природно-ресурсний потенціал і транспортна інфраструктура призводять до значних диспропорцій у соціально-економічному розвитку трьох мікрорегіонів області.

3. Незважаючи на значний обсяг товарообігу через Одеську область, регіон здебільшого виконує транзитну функцію, не використовуючи можливостей для створення на своїй основі промислового, інноваційного або фінансового хабу.

Розглянемо детально кожну із перелічених проблем розвитку економіки Одеського регіону (табл. 2.1).

Недостатнє фінансування ряду секторів призводить до високої залежності економіки Одеської області від традиційних галузей, таких як промисловість, будівництво, транспорт, складська логістика, оптова та роздрібна торгівля.

Агропромисловий комплекс, туризм і ІТ-сектор, попри великий потенціал для розвитку, залишаються недофінансованими. Така вузька спеціалізація на традиційних галузях підвищує вразливість економіки регіону у кризові періоди, зокрема в умовах повномасштабної війни з Росією. Будь-яке порушення роботи цих секторів, як, наприклад, у випадку припинення дії зернової угоди, що паралізувало роботу морських портів, може спричинити значні втрати для економіки регіону та створити додаткові ризики для аграрного сектору.

Отже, для забезпечення стабільності економіки регіону важлива її диверсифікація.

По-перше, Одеській області слід розвивати галузі, в яких регіон має конкурентну перевагу за умов покращення безпекової ситуації, такі як портова діяльність, промисловість, сільське господарство та туризм.

По-друге, необхідно нарощувати потенціал у нових секторах, які можуть стати драйверами економічного зростання, таких як ІТ та інноваційні технології, зелена енергетика (наприклад, вітрова та сонячна), а також креативні індустрії.

Таблиця 2.1

Обґрунтування економічних проблем, що обмежують розвиток
Одеського регіону

№	Визначення проблеми	Обґрунтування проблеми
1	Низький рівень залучення прямих іноземних інвестицій у високотехнологічні галузі зумовлює залежність економіки від експорту сировинних товарів.	З 2016 року обсяги залучення прямих іноземних інвестицій в Одеську область демонструють негативну динаміку, і на 2021 рік їхня частка в загальному обсязі по Україні становить лише 2,4%, тоді як частка Одеської області у ВВП країни дорівнює 5% (7-е місце). Крім того, понад 75% прямих інвестицій зосереджено в двох секторах — транспорт і складські приміщення та промисловість.
2	Специфіка географічного розташування, природно-ресурсний потенціал та проблеми зі сполученням призводять до диспропорцій у соціально-економічному розвитку трьох мікрорегіонів	Три мікрорегіони, на які поділена Одеська область — Південь, Північ та Одеська агломерація (Центр), демонструють нерівномірний розвиток, обумовлений їх географічним розташуванням, що визначає індивідуальні прогалини, переваги та пріоритетні напрямки зростання для кожного з них. Згідно з опитуванням представників органів місцевого самоврядування 82 територіальних громад (ТГ) Одеської області, 70% респондентів з Одеської агломерації відзначили туристичну привабливість як сильну сторону свого регіону, порівняно з 54% ТГ Півдня та лише 28% ТГ Півночі. Крім того, 95% громад в Одеській агломерації розглядають географічне розташування як свою ключову перевагу, тоді як на Півдні цей показник склав 75%, а на Півночі — 69%.
3	Попри значний обсяг товарних і сервісних потоків через Одеську область, регіон виконує переважно транзитну функцію, не реалізуючи свій потенціал для розвитку промислового, інноваційного та фінансового хабу на своїй території.	Транзитний потенціал Одеської області залишається значним. Одеський регіон виступає центром Півдня України і є одним із ключових торговельних та транспортних вузлів країни, що забезпечується завдяки наявності великого торговельного морського порту в Одесі, порту в Чорноморську, а також Дунайських портів, значення яких помітно зросло під час повномасштабного вторгнення. Це створює передумови для розвитку супутньої інфраструктури у сферах оптової та роздрібної торгівлі, логістики та перевезень. Підвищення транзитної ролі та розбудова цієї інфраструктури могли б зміцнити економічний потенціал регіону, забезпечуючи більш значний відсоток ресурсів, що залишаються в області. Проте на сьогодні цього не досягнуто: сектори інновацій, фінансових послуг, консалтингу та інші з високим потенціалом для розвитку поки що не реалізуються в повній мірі, що обмежує здатність регіону стати повноцінним промисловим, інноваційним та фінансовим хабом.

Джерело: складено автором за матеріалами [29; 32]

Диверсифікація економіки та збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій також допоможуть вирішити проблему орієнтації більшості підприємств на внутрішній ринок та залежності від експорту сировини з низькою доданою вартістю. У першому півріччі 2023 року частка експорту Одеської області у загальному експорті України становила лише 6%, причому основа експорту – це сировина: зернові культури (51,7%), жири та олії (17,3%), насіння олійних культур (12,7%). Така залежність від експорту зерна підвищує ризики через волатильність цін на світових ринках.

Інвестиції сприятимуть розвитку секторів, які є потенційними драйверами економіки, та збільшенню частки високотехнологічної продукції, водночас дозволяючи традиційним галузям виробляти продукцію з більшою доданою вартістю, наприклад, у харчовій промисловості. Комплексний підхід до вирішення проблеми має враховувати також необхідність підвищення кваліфікацій та компетенцій малого та середнього бізнесу для успішної інтеграції у міжнародну торгівлю.

Аналізуючи пріоритети розвитку для мікрорегіонів Одеської області, можна зазначити, що сільське господарство є перспективним напрямком для 64% територіальних громад (ТГ) Півдня, тоді як на Півночі та в Одеській агломерації цей показник складає 41% та 33% відповідно. Водночас промисловий розвиток є пріоритетним для більшості ТГ Одеської агломерації (60%) та Півночі (59%), тоді як на Півдні – лише 41%.

Аналіз потреб у підтримці показав, що розвиток інфраструктури є важливою потребою для 32% ТГ на Півночі та 33% ТГ на Півдні, тоді як лише 13% ТГ Одеської агломерації бачать необхідність підтримки в цій сфері. Ці результати демонструють різну пріоритетність секторів і потреб між мікрорегіонами, що може бути враховано під час розробки стратегій підтримки та інвестування в регіон (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Переваги та проблеми мікрорегіонів Одеської області

Переваги мікрореґону	Проблеми мікрореґіонів Одеської області
Північний мікрореґіон Одеської області демонструє відносно високий рівень розвитку сільського господарства, зокрема у вирощуванні масових зернових (пшениця, ячмінь) та олійних культур (соняшник, ріпак). Також тут розвинений промисловий сектор, який значно доповнює економічний профіль регіону.	Основними проблемами мікрореґіону є низький демографічний потенціал та менша щільність населення, що обумовлено його географічним розташуванням. Віддаленість від морських шляхів ускладнює логістичні процеси та обмежує можливості торгівлі, що негативно впливає на розвиток економічно важливих секторів. Хоча аграрний сектор і є основою економіки регіону, він стикається з численними викликами.
Ці фактори свідчать про потребу у вирішенні питань підвищення якості агропродукції, поліпшенні логістичних зв'язків та стимулюванні місцевого ринку праці для підтримки сталого розвитку цього мікрореґіону.	
Одеська агломерація є стратегічним логістичним хабом України, де концентрується значний обсяг зовнішньоекономічної торгівлі, завдяки розвинутій інфраструктурі, що забезпечує міжнародні транзитні потоки вантажів і пасажирів усіма видами транспорту: залізничним, морським, річковим і повітряним.	Місто Одеса є економічним ядром регіону з розвинутою промисловою сферою. Також агломерація приваблює численних туристів, що пов'язано з її сприятливими кліматичними умовами для розвитку морського, історико-пізнавального та ділового туризму. Проте, сезонний характер туризму обмежує його цілорічний розвиток, а додаткові ризики створюють часті ракетні обстріли регіону та заміновані прибережні води Чорного моря, що перешкоджає відновленню туристичної галузі.
Щодо перспектив зеленої енергетики, Одеська агломерація має обмежений потенціал порівняно з Північним і Південним мікрореґіонами, які мають кращі природні та територіальні можливості для розвитку відновлюваної енергетики.	
Основною перевагою Південного мікрореґіону є його стратегічне географічне положення з доступом до кордонів і морського узбережжя. Сільське господарство виступає ключовою галуззю, зокрема розвинені такі напрями, як овочівництво, вирощування кісточкових культур і виноградарство.	Проблеми Південного мікрореґіону значною мірою зумовлені його географічним розташуванням та віддаленістю від центральної частини області. В умовах повномасштабного вторгнення транспортне сполучення Півдня Одещини зазнає ускладнень через постійну загрозу руйнування інфраструктури стратегічного значення, зокрема мостової переправи через Дністровський лиман. Локалізація дунайських портів додає регіону стратегічної ваги, проте одночасно робить портову та прилеглу інфраструктуру ціллю для обстрілів з боку Російської Федерації, що створює додаткові виклики для стабільного функціонування мікрореґіону.

Джерело: складено автором за матеріалами [24; 25]

З таблиці 3.2 видно, що Північний мікрореґіон Одеської області характеризується добре розвиненим сільським господарством, основою якого

є вирощування масових зернових культур, таких як пшениця та ячмінь, а також олійних культур, зокрема соняшника і ріпаку. Водночас у цьому мікрорегіоні значну роль відіграє промисловий сектор, який суттєво доповнює економічний профіль.

Проте цей мікрорегіон стикається з низкою викликів, зумовлених географічними особливостями. Низька щільність населення та недостатній демографічний потенціал ускладнюють розвиток як аграрної, так і промислової сфер. Віддаленість від морських шляхів створює значні труднощі для логістики і знижує можливості активної торгівлі, що стримує економічний розвиток. У рослинництві, крім високих логістичних витрат, серйозною проблемою є невідповідність українського зерна міжнародним стандартам якості, що ускладнює його експорт та знижує конкурентоспроможність на світовому ринку.

Овочівництво, хоча й перспективне, розвивається повільно через брак робочої сили та недостатнє фінансування, що обмежує масштаб виробництва. Загалом, для стабільного розвитку Північного мікрорегіону необхідні заходи для покращення логістичної інфраструктури, підвищення якості агропродукції та стимулювання зайнятості, що сприятиме покращенню соціально-економічних умов і конкурентоспроможності регіону.

Окрім зростання витрат на логістику, українське зерно часто не відповідає міжнародним стандартам якості, що знижує його конкурентоспроможність на експортному ринку. Овочівництво, яке має потенціал до розширення, обмежується дефіцитом робочої сили та недостатнім фінансуванням, що стримує його розвиток.

Одеська агломерація є найбільш густонаселеним мікрорегіоном області та приваблює значні міграційні потоки, зокрема внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що додатково навантажує наявну інфраструктуру та посилює дисбаланс соціально-економічного розвитку.

Важливу роль також відіграє тваринництво, особливо вівчарство і рибний промисел. Південний мікрорегіон відзначається розвиненим

крафтовим виробництвом (спеції, вина, сири, м'ясні вироби) та локальними ремеслами, що створює унікальний економічний профіль регіону й виділяє його серед інших мікрорегіонів області.

Завдяки виходу до Дунаю та розвиненій річковій портовій інфраструктурі, Південний мікрорегіон підтримує міцні партнерські зв'язки з іншими придунайськими країнами і відіграє стратегічно важливу роль для області. У мирний час регіон функціонує як популярний морський курорт, де природно-ресурсний потенціал та розвинена туристична інфраструктура сприяють розвитку оздоровчого та етнотуризму. Крім того, Південний мікрорегіон має значний потенціал у сфері відновлюваної енергетики, зокрема для створення сонячних (СЕС) і вітрових електростанцій (ВЕС), що може стати одним із драйверів його економічного зростання [20; 40].

Таким чином, Одеська область демонструє нерівномірний соціально-економічний розвиток, що зумовлений великою протяжністю території з півночі на південь, унікальними географічними та природно-ресурсними особливостями кожного мікрорегіону, а також відсутністю якісного сполучення між ними (зокрема транспортного та економічного). Однією з ключових проблем є те, що основні інвестиції надходять до Одеської агломерації, особливо до міста Одеса, тоді як Північний і Південний мікрорегіони залишаються значно менш залученими в інвестиційні потоки. Ситуацію погіршує недостатньо розвинена мережа внутрішніх доріг, що не сприяє ефективній інтеграції мікрорегіонів. У зв'язку з цим, для розвитку області важливо не лише враховувати індивідуальні особливості кожного мікрорегіону, але й забезпечити більшу територіальну інтеграцію та згуртованість на рівні всієї області.

Одеська область має значний інноваційний потенціал, оскільки тут зосереджена велика кількість кваліфікованих ІТ-фахівців, число яких продовжує зростати. Так, кількість ФОПів, що працюють у сфері ІТ та інновацій, збільшилася на 14,4% у лютому 2023 року порівняно з тим же періодом 2022 року. Крім того, в регіоні функціонує 14 із 50 найбільших ІТ-

компаній України. Проте, попри наявність такого потенціалу, область поступається іншим великим містам та регіонам за лідерськими позиціями в ІТ-секторі.

Серед ключових факторів, які стримують подальший розвиток інноваційної сфери в області, виділяються (i) недостатня взаємодія між наукою та бізнесом, слабка кооперація між компаніями всередині галузі, (ii) недорозвинена інфраструктура для підтримки стартапів (інкубатори, акселератори тощо), (iii) фінансові обмеження, а також брак стимулів для підприємств впроваджувати інновації та створювати інноваційні продукти (у 2020 році витрати на інновації та обсяг реалізованої інноваційної продукції становили лише 2% від загального показника в Україні) [32].

Одеський регіон має всі передумови для досягнення лідерських позицій у таких секторах, як аграрний та харчова промисловість, а також для розширення свого потенціалу в сфері ІТ та інновацій, зокрема через близькість до кордонів ЄС (Румунія), наявність портів та логістичних можливостей, доступність кваліфікованих кадрів тощо. Однак регіон не повною мірою використовує потенціал транскордонної співпраці, і частка доданої вартості в його економіці залишається низькою. Для повного розкриття наявного потенціалу Одеській області потрібні активніші зусилля для стимулювання інноваційної діяльності та збільшення залучення ресурсів у високотехнологічні галузі.

Висновок до розділу 2

1. В нашій країні пріоритетним шляхом буде вступ у союз, де незважаючи навіть на географічні та економічні показники, буде рівна торгівля, де Україна зможе експортувати товар не за вигідну ціну, а на взаєм імпорт. Великий показник імпорту не буде поганим показником, так як він стане дешевшим та безпроблемним та водночас на експорті ми не будемо заробляти більше, але він стане стабільним та вигідним.

2. Україна та Одеська область зокрема, має всі шанси вигідно та у більшій кількості експортувати товари до країн Європи та здатна прокормити весь Євросоюз, для цього потрібно і надалі виконувати всі умови до вступу в ЄС. Найперше, це переходити на європейські стандарти якості продукції. Також треба акцентувати увагу на імпортозаміщенні багатьох товарів, які ми можемо виготовляти та продавати на внутрішньому ринку, це зміцнить економіку, так як бюджетні гроші будуть залишатися в Україні.

3. Таким чином, аналіз показує, що якщо експорт товарів Одеської області низький та імпорт його значно переважає, то експорт послуг переважає. Така тенденція спостерігається у багатьох економічно-розвинутих країнах світу, так що це є гарним показником, наша країна та регіон Одеси зокрема йде в ногу з такими країнами як Швейцарія, Сінгапур, США, Японія, просто на іншому рівні, але обраний правильний шлях вибору експорту послуг, який переважає експорт товарів.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Шляхи зростання економічного потенціалу Одеської області

Одеська область є ключовим багатофункціональним хабом у Чорноморському макрореґіоні, відіграючи важливу роль у забезпеченні безпеки й сталого розвитку, об'єднуючи ключових регіональних гравців для протидії дестабілізаційним загрозам від країн-агресорів.

Підтримуючи вихід українського бізнесу на європейські та міжнародні ринки й залучаючи міжнародних партнерів до України, область представляє національні інтереси України в Причорномор'ї, Придунав'ї, Тримор'ї, а також на стратегічних шляхах між Європою та Азією.

Сильні позиції області забезпечуються завдяки ефективному поєднанню її геостратегічного положення та транзитного потенціалу з активною бізнес-діяльністю, інноваційною політикою та прозорим управлінням, що підвищує інвестиційну привабливість регіону.

Крім традиційних секторів, таких як транспортна логістика, сільське господарство і туризм, розвиваються нові галузі, що сприяють економічній диверсифікації, зокрема ІТ, інновації та креативні індустрії, які стають потенційними драйверами економіки.

Зростання економічного потенціалу дозволяє Одещині стати лідером на півдні України й одним з полюсів економічного зростання країни, що має особливе значення для відновлення України після російської агресії, включаючи відбудову постраждалих громад.

Економічний розвиток області забезпечує збалансований регіональний розвиток, долає територіальні диспропорції та дає кожній громаді можливість

сприяти створенню сильної економіки та отримати вигоди від спільних досягнень.

Згуртованість мешканців, співпраця громад, ефективна взаємодія влади, бізнесу та громадськості створюють основу для сталого розвитку регіону. Це підвищує доступ до якісних послуг, створює сучасну інфраструктуру та робить регіон привабливим для життя й роботи, сприяючи поверненню тимчасово переміщених осіб та залучаючи нових мешканців.

Регіон також визнає свою відповідальність перед ветеранами, постраждалими від війни, та їхніми родинами, забезпечуючи підтримку, реінтеграцію та реабілітацію.

Беручи до уваги уроки війни, область приділяє увагу розбудові безпекової архітектури Чорноморського басейну в співпраці з державними та міжнародними партнерами [33].

Одещина також активно підтримує ініціативи в басейні Чорного моря та Дунаю для подолання екологічних наслідків війни, забезпечення “подвійного” переходу та боротьби зі змінами клімату.

Область обирає шлях збереження традицій та переоцінки підходів у багатьох сферах, прагнучи нового формату інтеркультурної інтеграції для досягнення сталого майбутнього.

Пропонуємо розглянути в межах економічного розвитку потенціалу Одеської області реалізацію та досягнення трьох стратегічних цілей, які вирішуватимуть актуальні проблеми Одеської області та сприятимуть покращенню бізнес клімату, залученню інвестицій, розвитку зовнішньої торгівлі та стимулюванню інновацій (табл. 3.1).

Цей пріоритетний напрям також охоплює питання відновлення постраждалих територій, зосереджуючись на підтримці територіальних громад, які потребують відновлення.

Таблиця 3.1

Основні стратегічні цілі, які вирішуватимуть актуальні проблеми
Одеської області

Стратегічні цілі	Створення передумов для їх реалізації
Створення базових передумов для ефективного ведення бізнесу	передбачає створення таких передумов, за яких бізнес матиме можливість нормально вести свою діяльність у сприятливому середовищі, в якому системно проводиться моніторинг економічного стану і, яке забезпечене необхідними інженерними комунікаціями та логістикою.
Імплементация активаторів економічного зростання	передбачає впровадження активаторів, які сприятимуть розвитку та зростанню приватного сектору та регіональної економіки в цілому і, які включають в себе: підвищення фінансової стійкості, експортного та інноваційного потенціалу за рахунок спрощення доступу до фінансових інструментів, просування інтересів місцевого бізнесу на міжнародній арені та реалізацію науково-дослідних програм.
Трансформація економіки регіону	передбачає не тільки розвиток, але й глибокі зміни регіональної економіки, які виведуть її на новий рівень за рахунок структурних трансформацій в розрізі перспективних галузей, а також зеленої та цифрової трансформації, що сприятиме наближенню економіки Одеської області до європейського рівня

Джерело: складено автором за матеріалами [40]

У цьому контексті пріоритет «Економіка» включає завдання, спрямовані на подолання наслідків руйнування критичної інфраструктури в результаті повномасштабного вторгнення (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Стратегічні цілі та задачі економічного розвитку та відновлення Одеського регіону

Джерело: складено автором за матеріалами [35]

Рис. 3.1 ілюструє структуру стратегічного пріоритету «Економіка», що складається з трьох основних напрямів, кожен з яких має відповідні цілі та завдання:

1. Створення базових передумов для ефективного ведення бізнесу:
 - Організація моніторингу економічної ситуації в регіоні – для забезпечення актуальної інформації про економічний стан.
 - Забезпечення інженерних комунікацій, необхідних для нормального функціонування бізнесу – для створення інфраструктурної бази.
 - Створення інтегрованої логістичної інфраструктури – для поліпшення умов транспортування та доступності.
2. Імплементація активаторів економічного зростання:
 - Спрощення доступу до фінансових інструментів – для підтримки фінансової стійкості бізнесу.

- Просування інтересів місцевого бізнесу на міжнародній арені – для розширення ринків збуту та міжнародної співпраці.

- Розширення взаємодії бізнесу з наукою – для стимулювання інновацій та розвитку науково-дослідних програм.

3. Трансформація економіки регіону:

- Секторальна трансформація – для розвитку перспективних галузей.

- Зелена трансформація – для сприяння екологічній сталості та адаптації до європейських стандартів.

- Цифрова трансформація – для модернізації економіки за допомогою цифрових технологій.

Ця структура відображає комплексний підхід до розвитку економіки Одеської області через створення умов для бізнесу, активізацію економічного зростання та трансформацію регіональної економіки [33; 35].

Базові умови для ефективного ведення бізнесу в регіоні передбачають забезпечення високої якості в трьох ключових аспектах:

Інформаційне забезпечення. Створення системи якісного моніторингу економічної ситуації в області, що дозволить швидко реагувати на поточні виклики як для приватного сектору, так і для територіальних громад. Такий моніторинг забезпечить своєчасний збір та аналіз інформації, що сприятиме формуванню умов для розвитку економіки, адаптованих до актуальних потреб і запитів місцевих підприємств та громад.

Інженерні комунікації. Гарантування доступу бізнесу до надійної інженерної інфраструктури, включаючи водопостачання, електропостачання та інші важливі комунікації. Крім того, особлива увага приділяється захисту енергетичної інфраструктури для забезпечення безперервного та стабільного постачання ресурсів, необхідних для функціонування підприємств.

Логістична інфраструктура. Відновлення та розвиток транспортної мережі, що дозволить забезпечити ефективне сполучення як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Поліпшення логістики сприятиме зміцненню

зв'язків між місцевим бізнесом та закордонними партнерами, що відкриє нові можливості для торгівлі та інвестицій, полегшуючи доступ до ринків збуту.

Ці три елементи разом утворюють фундамент для стабільного і сприятливого бізнес-середовища, яке забезпечить ефективну підтримку та розвиток підприємницької діяльності в регіоні.

Імплементация активаторів економічного зростання включає комплекс заходів, спрямованих на покращення доступу місцевого бізнесу до критично важливих ресурсів і можливостей, які стимулюватимуть економічне зростання та зміцнення регіональної економіки. Основні напрямки роботи включають:

Фінансові ресурси. Забезпечення доступу місцевих підприємств до фінансових ресурсів є ключовою умовою для підвищення їхньої фінансової стійкості. Це включає розвиток кредитних програм, залучення інвестицій та можливості отримання грантових коштів, що сприятиме росту бізнесу та покращенню його фінансової стабільності. Доступ до фінансових інструментів дозволить підприємствам не лише долати кризові ситуації, а й активно інвестувати в розвиток, розширення виробництва, модернізацію та підвищення конкурентоспроможності.

Зовнішні ринки. Розширення зовнішньоекономічної діяльності регіональних підприємств через просування їхніх інтересів на міжнародній арені. Це включає підтримку експорту, сприяння виходу на нові ринки, зокрема європейські, та налагодження партнерських відносин з міжнародними компаніями. Участь у міжнародних виставках, форумах та програмах торгового співробітництва сприятиме інтеграції місцевого бізнесу в глобальні ринки, що не лише збільшить обсяг зовнішньої торгівлі, а й підвищить міжнародну конкурентоспроможність регіону.

Нові технології та ноу-хау. Підтримка інноваційної діяльності та науково-технічного розвитку, що дозволить місцевим підприємствам формувати конкурентні переваги за рахунок використання передових технологій і знань. Розширення співпраці між бізнесом та науковими установами створює умови для впровадження сучасних технологічних рішень

і підвищення ефективності виробництва. Це включає розробку та впровадження інноваційних продуктів, оптимізацію процесів і розвиток цифрових технологій, що дозволить регіональним підприємствам бути більш успішними як на національному, так і на міжнародному ринках [40].

Ці заходи, спрямовані на розширення доступу до фінансів, ринків і технологій, сприятимуть формуванню динамічного бізнес-середовища, що забезпечить стійке економічне зростання, підвищення інвестиційної привабливості регіону та конкурентоспроможності місцевого бізнесу на глобальній арені.

3.2. Майбутні можливості розвитку Одеської області в контексті євроінтеграції

Євроінтеграція України, що передбачає перехід країни від статусу кандидата до повноправного члена ЄС (статус кандидата Україна отримала від Європейської Ради 23 червня 2022 року), вимагає виконання так званих Копенгагенських критеріїв. До них належить наявність стабільних інституцій, які забезпечують демократію, права людини та права меншин, верховенство права; здатність ринкової економіки України конкурувати на європейському ринку; а також готовність країни взяти на себе всі обов'язки, пов'язані з членством, включно з економічними та політичними цілями ЄС.

Для досягнення цих стандартів Україна повинна провести масштабні реформи, гармонізувати національне законодавство з європейським (*acquis communautaire*) та посилити інституційну та інфраструктурну спроможність на всіх рівнях управління. Послідовність і обсяг цих завдань визначатимуться під час переговорів про членство, на старт яких Європейська Рада дала згоду 14 грудня 2023 року.

Особливу роль у переговорах відіграватиме глава 22 «Регіональна політика та координація структурних інструментів», що стосується розвитку регіонів і місцевих громад України. Її дотримання потребує здатності України

реалізовувати європейську регіональну політику та співпрацювати зі структурними фондами ЄС, зокрема забезпечуючи належну законодавчу та інституційну базу [42].

Наразі Державна стратегія регіонального розвитку України (ДСРР) вказує на неготовність системи управління регіональним розвитком до європейських стандартів, що є ключовим викликом. Для подолання цього бар'єру ДСРР наголошує на потребі зміцнення інституційної спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування, залучених до програмування, моніторингу, управління та фінансування проєктів, що співфінансуються ЄС.

Для Одеської області пріоритетом є зміцнення інституційної спроможності, що закріплено у Стратегії через блок стратегічних цілей у напрямку «Врядування». Однією з перешкод для розвитку регіону є недостатня здатність місцевих громад перетворювати ідеї на готові до реалізації проєкти, що значно обмежує їхній доступ до фінансування від ЄС та інших міжнародних партнерів. Тому Стратегія передбачає створення робочих груп для підготовки та впровадження рішень, спрямованих на посилення проєктної діяльності громад.

У межах напрямку «Врядування» акцентується увага на багаторівневому управлінні, підвищенні його ефективності та прозорості в Одеській області. Зміцнення інституційної спроможності є важливою умовою для багатьох напрямів переговорного процесу щодо членства України в ЄС. Реалізація цих завдань допоможе закласти міцну основу для змін у місцевому та регіональному розвитку, готуючи регіон до євроінтеграції.

Наближення України до ЄС вимагає посиленої орієнтації на європейські пріоритети при формуванні політики на національному, регіональному та місцевому рівнях. Поточний склад Європейської Комісії (2019–2024 рр.) визначив шість основних пріоритетів:

- Європейський зелений курс;
- Готовність до цифрової ери;

- Економіка, що працює для людей;
- Європа з потужними позиціями у світі;
- Промотування європейського способу життя;
- Новий поштовх для європейської демократії.

Ці пріоритети визначають спрямування основних політик ЄС, і хоча для України їх виконання наразі не є обов'язковим, стратегічна орієнтація на них важлива у контексті євроінтеграції. Відповідність національних та регіональних планів розвитку цим пріоритетам сприяє залученню фінансування з програм ЄС та зміцненню партнерства з європейськими країнами.

Значну роль відіграє узгодженість Стратегії розвитку України з ключовими стратегічними документами ЄС, які є важливими для всіх сфер політики:

- Європейський зелений курс;
- Програма «Цифрове десятиліття до 2030 року»;
- Територіальний порядок денний до 2030 року;
- Ініціатива «Довгострокове бачення розвитку сільських територій ЄС до 2040 року»;
- Міський порядок денний для ЄС.

Орієнтація на ці документи сприяє більшій узгодженості та стратегічності підходів України до співпраці з ЄС, а також підготовці до вимог європейської інтеграції на національному та регіональному рівнях.

Європейський зелений курс (ЄЗК), представлений у 2019 році, має на меті зробити Європу кліматично нейтральною до 2050 року. Стратегія розвитку враховує основні напрями ЄЗК, такі як безпечна та чиста енергетика, підвищення кліматичних амбіцій, енергоефективне будівництво та реконструкція, перехід до циркулярної економіки, стратегія «від ферми до виделки», сталий транспорт, зниження забруднення та відновлення біорізноманіття. Узгодженість Стратегії з цілями ЄЗК має вирішальне

значення, адже досягнення цих цілей сприятиме розвитку економічної співпраці України, зокрема Одеської області, з ЄС.

Енергетика є центральним елементом ЄЗК, оскільки енергетичний сектор є важливим для економіки загалом і водночас є найбільшим джерелом викидів парникових газів. У контексті повномасштабної війни з Росією ЄС прагне зменшити залежність від російських енергоносіїв, що стимулює розвиток відновлюваних джерел енергії. З цією метою 18 травня 2022 року Європейська Комісія представила план REPowerEU для прискорення досягнення цілей ЄЗК, зокрема збільшення частки відновлюваної енергетики.

Для України, зокрема для Одеської області, розвиток відновлюваної енергетики є пріоритетом, що підвищить енергетичну незалежність та сприятиме реалізації завдань ЄЗК.

Одним із ключових напрямів ЄЗК, врахованим у Стратегії, є енергоефективне будівництво та реконструкція. Нові проекти мають включати заходи з енергоефективності, що підвищать кліматичну стійкість будівель та відповідатимуть принципам циркулярної економіки. План REPowerEU також підтримує місцеві ініціативи з енергозбереження, енергетичні аудити та управлінські плани для регіонів і міст ЄС. Включення таких заходів до Стратегії покращить умови для малого та середнього бізнесу, знизить витрати на електроенергію та сприятиме розвитку будівельного сектору й створенню нових робочих місць.

Цілі ЄЗК щодо чистої енергетики та енергоефективності охоплюють:

1. Зелену трансформацію, що включає:
 - розвиток інфраструктури відновлюваної енергетики;
 - підвищення енергоефективності та зниження енергоспоживання (зокрема в приватному секторі);
 - запровадження механізмів «зеленого» фінансування для бізнесу;
 - створення екоіндустріальних парків із принципом «нульового забруднення».

2. Підвищення якості життя шляхом підвищення енергоефективності житлових будівель.

Досягнення цілей ЄЗК також можливе через:

- перехід до циркулярної економіки, зменшення промислових і побутових відходів;
- стратегію «від ферми до виделки» для розвитку органічного сільського господарства;
- зниження впливу на довкілля та збереження біорізноманіття;
- розвиток сталого транспорту, переорієнтацію вантажопотоків на залізницю та водні шляхи.

Програма «Цифрове десятиліття до 2030 року», що стартувала у 2023 році, спрямована на цифрову трансформацію країн ЄС у чотирьох напрямках:

1. Підвищення цифрових навичок громадян;
2. Цифровізація бізнесу;
3. Розвиток цифрової інфраструктури;
4. Цифровізація публічних послуг.

Для України, особливо в умовах війни, цифрова трансформація є важливим напрямом розвитку. Реалізація Стратегії допоможе зміцнити цифровий потенціал в регіонах через:

1. Розвиток цифрових навичок громадян;
2. Підтримку цифрової трансформації бізнесу;
3. Цифровізацію публічних послуг.

Також Стратегія враховує основні напрями Територіального порядку денного до 2030 року, який підкреслює важливість просторового планування для інклюзивного та сталого розвитку з цілями «Справедлива Європа» та «Зелена Європа», що включають пріоритети для регіонального розвитку.

Крім того, Одеська область приділяє особливу увагу розвитку інституційної спроможності для участі у програмах ЄС та покращенню економічних, інфраструктурних і соціокультурних зв'язків з країнами ЄС. Важливим є узгодження Стратегії з оновленою Стратегією Європейського

Союзу для Дунайського регіону, яка передбачає співпрацю країн для досягнення економічної, соціальної та територіальної згуртованості. Це є вагомим напрямом для посилення євроінтеграційного процесу України та розвитку Одеської області як ключового регіону у Чорноморському басейні, що сприяє стабільності й добробуту.

Таким чином, у контексті євроінтеграції Одеська область має значні перспективи розвитку, які можна висвітлити у кількох ключових аспектах:

1. Зміцнення економічного потенціалу через інвестиції та нові ринки. Євроінтеграція відкриває доступ до європейських ринків та структурних фондів ЄС, що стимулює залучення інвестицій. Це сприяє розвитку місцевого бізнесу, розширенню експортних можливостей і підвищенню конкурентоспроможності регіону на міжнародній арені.

2. Розвиток відновлюваної енергетики та енергоефективності. У рамках Європейського зеленого курсу (ЄЗК) регіон може активно розвивати відновлювані джерела енергії та впроваджувати заходи з енергоефективності, що підвищить енергетичну незалежність області, зменшить залежність від імпорту енергоносіїв і допоможе виконати кліматичні цілі ЄС.

3. Підвищення інституційної спроможності та управлінських стандартів. Євроінтеграція передбачає адаптацію до європейських стандартів управління, що підвищує прозорість, ефективність і стабільність державного управління на всіх рівнях. Це створить більш сприятливе середовище для бізнесу та розвитку регіону, сприятиме зростанню довіри інвесторів і зміцнить інституційну спроможність місцевих громад.

4. Розвиток транспортної та логістичної інфраструктури. Одеська область, як ключовий транспортний вузол, зможе модернізувати свою інфраструктуру для інтеграції з транспортною мережею ЄС. Це посилить роль регіону як транзитного хабу між Європою та Азією, підвищить обсяги вантажоперевезень, покращить зв'язки з сусідніми країнами та сприятиме розвитку торгівлі.

5. Екологічна модернізація та розвиток циркулярної економіки. Орієнтація на екологічні стандарти ЄС дозволить Одеській області покращити екологічну ситуацію, впроваджуючи принципи циркулярної економіки, скорочення промислових і побутових відходів, збереження біорізноманіття та захист природних ресурсів. Це зробить регіон привабливішим для екологічно відповідальних інвесторів і туристів.

6. Розвиток цифрової інфраструктури та підвищення цифрових навичок. Реалізація програми «Цифрове десятиліття до 2030 року» сприятиме розвитку цифрових навичок, цифровізації бізнесу та державних послуг в Одеській області. Це поліпшить якість послуг для громадян і бізнесу, підвищить ефективність управління та допоможе регіону адаптуватися до викликів цифрової ери.

7. Зміцнення соціальної інфраструктури та інтеграція громад. В рамках європейських стандартів та програм з розвитку регіонів область зможе покращити соціальні послуги, медичну та освітню інфраструктуру, особливо в сільських районах, що підвищить якість життя місцевого населення, сприятиме рівномірному розвитку регіону та підвищенню рівня соціальної згуртованості.

Загалом, євроінтеграція створює для Одеської області можливість вивести соціально-економічний розвиток на новий рівень, забезпечити стабільний та сталий розвиток регіону, а також зробити область важливим гравцем у Чорноморському регіоні, що позитивно вплине на економічну стабільність і безпеку України.

Висновок до розділу 3

1. Зростання економічного потенціалу Одеської області може бути досягнуто через кілька ключових напрямів: 1) модернізація інфраструктури: розвиток транспортної та логістичної інфраструктури, зокрема портів і доріг, є важливим для зміцнення ролі регіону як логістичного хабу. Поліпшення якості логістичних послуг сприятиме збільшенню вантажопотоків та

міжнародної торгівлі; 2) розвиток аграрного сектору: Одеська область має великі ресурси для розширення агропромислового комплексу, особливо у сфері виробництва екологічно чистої продукції, яка має попит на міжнародних ринках. Впровадження сучасних агротехнологій і створення сільськогосподарських кластерів підвищить ефективність цього сектору; 3) підтримка малого та середнього бізнесу: забезпечення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва стимулюватиме економічну активність у регіоні. Це може бути досягнуто через спрощення регуляцій, доступ до фінансування, грантові програми та бізнес-інкубатори; 4) розширення ІТ та інноваційного сектору: підтримка ІТ-галузі, стартапів та інноваційних проєктів у сфері технологій дозволить диверсифікувати економіку області та підвищити її конкурентоспроможність, а також залучити інвестиції у високотехнологічні галузі; 5) Розвиток туристичного сектору: завдяки своїм природним та історичним ресурсам, Одеська область має великий потенціал для розвитку туризму. Інвестиції в туристичну інфраструктуру, маркетинг регіону на міжнародному рівні та створення туристичних кластерів збільшать потоки відвідувачів і підтримають місцеву економіку.

2. Майбутні можливості розвитку Одеської області в контексті євроінтеграції: Євроінтеграція відкриває нові перспективи для Одеської області, включаючи наступні можливості: 1) розширення доступу до європейських ринків; 2) залучення інвестицій; 3) адаптація до європейських стандартів; 4) розвиток транспортної та логістичної мережі; 5) підвищення туристичної привабливості. Вступ України до ЄС значно полегшить вихід місцевих підприємств на європейські ринки. Це стимулює розвиток експортно-орієнтованого виробництва та відкриває додаткові можливості для збільшення обсягів експорту. Інтеграція з ЄС підвищить привабливість області для іноземних інвесторів, особливо в таких галузях, як інфраструктура, логістика, агропромисловий сектор та туризм. Доступ до фондів ЄС надасть підтримку для модернізації інфраструктури та реалізації стратегічних

проектів. Впровадження європейських стандартів якості, екологічної стійкості та управління поліпшить конкурентоспроможність регіональних товарів і послуг. Це сприятиме розвитку сучасних виробничих технологій, підвищенню якості місцевої продукції та підтримці екологічних ініціатив.

3. Завдяки стратегічному розташуванню на Чорному морі Одеська область може стати ключовим логістичним хабом для товарних потоків між Європою та Азією. Інвестиції в морську логістику, залізничне та автомобільне сполучення дозволять ефективніше використовувати цей потенціал. Участь у ЄС та поліпшення інфраструктури зробить регіон ще більш привабливим для туристів з Європи. Це сприятиме розвитку сфери гостинності, готельного бізнесу та туристичних послуг, що збільшить доходи місцевих громад. Загалом євроінтеграція надає Одеській області можливість розвивати конкурентоспроможну та сучасну економіку, залучати інвестиції, підвищувати експортний потенціал та зміцнювати зв'язки з європейськими партнерами, що позитивно вплине на стабільність і процвітання регіону.

ВИСНОВКИ

1. В нашій країні пріоритетним шляхом буде вступ у союз, де незважаючи навіть на географічні та економічні показники, буде рівна торгівля, де Україна зможе експортувати товар не за вигідну ціну, а на взаєм імпорту. Великий показник імпорту не буде поганим показником, так як він стане дешевшим та безпроблемним та водночас на експорті ми не будемо заробляти більше, але він стане стабільним та вигідним.

2. Україна та Одеська область зокрема, має всі шанси вигідно та у більшій кількості експортувати товари до країн Європи та здатна прокормити весь Євросоюз, для цього потрібно і надалі виконувати всі умови до вступу в ЄС. Найперше, це переходити на європейські стандарти якості продукції. Також треба акцентувати увагу на імпортозаміщенні багатьох товарів, які ми можемо виготовляти та продавати на внутрішньому ринку, це зміцнить економіку, так як бюджетні гроші будуть залишатися в Україні.

3. Таким чином, аналіз показує, що якщо експорт товарів Одеської області низький та імпорт його значно переважає, то експорт послуг переважає. Така тенденція спостерігається у багатьох економічно-розвинутих країнах світу, так що це є гарним показником, наша країна та регіон Одеси зокрема йде в ногу з такими країнами як Швейцарія, Сінгапур, США, Японія, просто на іншому рівні, але обраний правильний шлях вибору експорту послуг, який переважає експорт товарів. Зростання економічного потенціалу Одеської області може бути досягнуто через кілька ключових напрямів: 1) модернізація інфраструктури: розвиток транспортної та логістичної інфраструктури, зокрема портів і доріг, є важливим для зміцнення ролі регіону як логістичного хабу. Поліпшення якості логістичних послуг сприятиме збільшенню вантажопотоків та міжнародної торгівлі; 2) розвиток аграрного сектору: Одеська область має великі ресурси для розширення агропромислового комплексу, особливо у сфері виробництва екологічно чистої продукції, яка має попит на міжнародних ринках. Впровадження сучасних агротехнологій і створення сільськогосподарських кластерів

підвищить ефективність цього сектору; 3) підтримка малого та середнього бізнесу: забезпечення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва стимулюватиме економічну активність у регіоні. Це може бути досягнуто через спрощення регуляцій, доступ до фінансування, грантові програми та бізнес-інкубатори; 4) розширення ІТ та інноваційного сектору: підтримка ІТ-галузі, стартапів та інноваційних проектів у сфері технологій дозволить диверсифікувати економіку області та підвищити її конкурентоспроможність, а також залучити інвестиції у високотехнологічні галузі; 5) Розвиток туристичного сектору: завдяки своїм природним та історичним ресурсам, Одеська область має великий потенціал для розвитку туризму. Інвестиції в туристичну інфраструктуру, маркетинг регіону на міжнародному рівні та створення туристичних кластерів збільшать потоки відвідувачів і підтримають місцеву економіку.

4. Зростання економічного потенціалу Одеської області може бути досягнуто через кілька ключових напрямів: 1) модернізація інфраструктури: розвиток транспортної та логістичної інфраструктури, зокрема портів і доріг, є важливим для зміцнення ролі регіону як логістичного хабу. Поліпшення якості логістичних послуг сприятиме збільшенню вантажопотоків та міжнародної торгівлі; 2) розвиток аграрного сектору: Одеська область має великі ресурси для розширення агропромислового комплексу, особливо у сфері виробництва екологічно чистої продукції, яка має попит на міжнародних ринках. Впровадження сучасних агротехнологій і створення сільськогосподарських кластерів підвищить ефективність цього сектору; 3) підтримка малого та середнього бізнесу: забезпечення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва стимулюватиме економічну активність у регіоні. Це може бути досягнуто через спрощення регуляцій, доступ до фінансування, грантові програми та бізнес-інкубатори; 4) розширення ІТ та інноваційного сектору: підтримка ІТ-галузі, стартапів та інноваційних проектів у сфері технологій дозволить диверсифікувати економіку області та підвищити її конкурентоспроможність, а також залучити

інвестиції у високотехнологічні галузі; 5) Розвиток туристичного сектору: завдяки своїм природним та історичним ресурсам, Одеська область має великий потенціал для розвитку туризму. Інвестиції в туристичну інфраструктуру, та створення туристичних кластерів збільшать потоки відвідувачів і підтримають місцеву економіку.

5. Майбутні можливості розвитку Одеської області в контексті євроінтеграції: Євроінтеграція відкриває нові перспективи для Одеської області, включаючи наступні можливості: 1) розширення доступу до європейських ринків; 2) залучення інвестицій; 3) адаптація до європейських стандартів; 4) розвиток транспортної та логістичної мережі; 5) підвищення туристичної привабливості. Вступ України до ЄС значно полегшить вихід місцевих підприємств на європейські ринки. Це стимулює розвиток експортно-орієнтованого виробництва та відкриває додаткові можливості для збільшення обсягів експорту. Інтеграція з ЄС підвищить привабливість області для іноземних інвесторів, особливо в таких галузях, як інфраструктура, логістика, агропромисловий сектор та туризм. Доступ до фондів ЄС надасть підтримку для модернізації інфраструктури та реалізації стратегічних проектів. Впровадження європейських стандартів якості, екологічної стійкості та управління поліпшить конкурентоспроможність регіональних товарів і послуг. Це сприятиме розвитку сучасних виробничих технологій, підвищенню якості місцевої продукції та підтримці екологічних ініціатив.

6. Завдяки стратегічному розташуванню на Чорному морі Одеська область може стати ключовим логістичним хабом для товарних потоків між Європою та Азією. Інвестиції в морську логістику, залізничне та автомобільне сполучення дозволять ефективніше використовувати цей потенціал. Участь у ЄС та поліпшення інфраструктури зробить регіон ще більш привабливим для туристів з Європи. Це сприятиме розвитку сфери гостинності, готельного бізнесу та туристичних послуг, що збільшить доходи місцевих громад. Загалом євроінтеграція надає Одеській області можливість розвивати конкурентоспроможну та сучасну економіку, залучати інвестиції,

підвищувати експортний потенціал та зміцнювати зв'язки з європейськими партнерами, що позитивно вплине на стабільність і процвітання регіону.

7. Майбутні можливості розвитку Одеської області в контексті євроінтеграції: Євроінтеграція відкриває нові перспективи для Одеської області, включаючи наступні можливості: 1) розширення доступу до європейських ринків; 2) залучення інвестицій; 3) адаптація до європейських стандартів; 4) розвиток транспортної та логістичної мережі; 5) підвищення туристичної привабливості. Вступ України до ЄС значно полегшить вихід місцевих підприємств на європейські ринки. Це стимулює розвиток експортно-орієнтованого виробництва та відкриває додаткові можливості для збільшення обсягів експорту. Інтеграція з ЄС підвищить привабливість області для іноземних інвесторів, особливо в таких галузях, як інфраструктура, логістика, агропромисловий сектор та туризм. Доступ до фондів ЄС надасть підтримку для модернізації інфраструктури та реалізації стратегічних проектів. Впровадження європейських стандартів якості, екологічної стійкості та управління поліпшить конкурентоспроможність регіональних товарів і послуг. Це сприятиме розвитку сучасних виробничих технологій, підвищенню якості місцевої продукції та підтримці екологічних ініціатив.

8. Завдяки стратегічному розташуванню на Чорному морі Одеська область може стати ключовим логістичним хабом для товарних потоків між Європою та Азією. Інвестиції в морську логістику, залізничне та автомобільне сполучення дозволять ефективніше використовувати цей потенціал. Участь у ЄС та поліпшення інфраструктури зробить регіон ще більш привабливим для туристів з Європи. Це сприятиме розвитку сфери гостинності, готельного бізнесу та туристичних послуг, що збільшить доходи місцевих громад. Загалом євроінтеграція надає Одеській області можливість розвивати конкурентоспроможну та сучасну економіку, залучати інвестиції, підвищувати експортний потенціал та зміцнювати зв'язки з європейськими партнерами, що позитивно вплине на стабільність і процвітання регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агенція регіонального розвитку Одеської області : веб-сайт. URL: <https://rdaod.com.ua/> (дата звернення 07.11.2024).
2. Аналіз соціально-економічного становища Одеської області. Одеська обласна державна адміністрація. 2023. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/analiz-soczialno-ekonomichnogo-standovyssha-odeskoyi-oblasti.pdf> (дата звернення 07.11.2024).
3. Андрейченко А. В. Забезпечення розвитку безвідходного виробництва в аграрному секторі економіки: теоретико-методологічне обґрунтування. *Академічний огляд*. 2020. № 1 (52). С. 38-49. URL: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2020/1/5.pdf>. (дата звернення 07.11.2024).
4. Бізнес в умовах війни : веб-сайт. URL: <https://omr.gov.ua/ua/business/> (дата звернення: 13.08.2024).
5. Головне управління статистики в Одеській області : веб-сайт. URL: <https://www.od.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 13.09.2024).
6. Гриценко А., Борзенко О., Бурлай Т. Досягнення та виклики європейської інтеграції України. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1553/1554> (дата звернення: 11.09.2024).
7. Демура Н. А., Путівцева Н. П. Цифровізація: сутність і роль у розвитку національної економіки. *Науковий результат*. Одеса. 2021. №1. С 22 – 30.
8. Державна служба статистики України. : веб-сайт. <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.09.2024).
9. Європейська інтеграція : веб сайт. URL: <https://moz.gov.ua/uk/evropeiska-integraciia> (дата звернення: 01.09.2024).
10. Захарченко Н.В. Перспективи розвитку дизайн-мислення в управлінні бізнесом та інноваціями. *Академічний огляд*. 2022. № 1 (56). С. 53-60.

11. Захарченко Н. В. Впровадження та реалізація рамкових угод у сфері публічних закупівель. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2022. № 5-6. С. 73-79.
12. Захарченко Н.В., Доброва Н.В., Фіалковська А.А. Чинники впливу на прийняття господарських рішень у підприємницькій діяльності в умовах воєнного стану. *Review of transport economics and management*. 2023. Вип. 9 (25). С. 21-27.
13. Зовнішньоекономічна діяльність в Одеській області у січні - червні 2021 року : веб-сайт. URL: https://oblrada.od.gov.ua/wp-content/uploads/ZED_06-2021.pdf (дата звернення: 01.09.2024).
14. Етноспільноти Одещини на зламі воєнного часу: зберегти культуру та допомогти країні : веб сайт. URL: <https://dif.org.ua/article/> (дата звернення: 01.09.2024).
15. Експорт України 2022: вплив війни на географію та обсяги продажів, 2022 : веб сайт. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/eksport/eksport-ukraini-2022-vpliv-piv-roku-vijni-na-geografiu-ta-obsagi-prodaziv> (дата звернення: 18.10.2024).
16. Єрмакова О. А. Пріоритети інноваційного розвитку Одеської області. *Економіка: реалії часу*: науковий журнал. 2020. № 1(47). С. 5-11. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2020/No1/5.pdf>. (дата звернення: 18.10.2024).
17. Карпов В. А., Басюркіна Н. Й., Горбаченко С. А., Шевченко-Перепьолкіна Р. І. Проектний аналіз: навч. посібник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2019. 324 с.
18. Колесник О. О., Дружкова І. С. Інтелектуальна власність як стратегічна основа функціонування економіки знань. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. №1. С. 109-117 URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/1_2024.pdf (дата звернення: 11.10.2024).

19. Ковальов А. І., Кічук Н. В., Клевцевич Н. А., Захарченко Н. В., Горбаченко С. А. Антикризове управління бізнесом : навч. посіб. Одеса. ОНЕУ. 2022. 182 с.
20. Кубраков назвав пріоритетні напрями відновлення України : веб-сайт. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3686878-kubrakov-nazvav-prioritetni-naprami-vidnovlenna-ukraini.html> (дата звернення 31.10.2024).
21. Люди просто живуть сьогоднішнім днем. Як Одеса знаходить спосіб жити попри війну? : веб сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/> (дата звернення 31.10.2024).
22. Ніценко В. С., Попович В. В. Проблеми сталого розвитку Одеського регіону. *БізнесІнформ*. Одеса: 2023. №7. С 69 – 73.
23. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 р. № 1106 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.09.2024).
24. Проєкт Стратегії відновлення та розвитку Одеської області на період 2021 – 2027 : веб сайт. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/draft-strategiyi-vidnovlennya-ta-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-period-2021-%E2%80%93-2027-stanom-na-07.02.2024.pdf> (дата звернення: 09.10.2024).
25. Проєкт плану відновлення України (План відновлення України. URL : <https://ua.urc-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini> (дата звернення 31.10.2024).
26. Мельник Т. М. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз. *Міжнародна економічна політика*. 2020. № 8-9. С. 235-236.
27. На відновлення інфраструктури та посилення захисту одеського порту виділять кошти : веб сайт. Суспільне. Одеса. URL:

<https://suspilne.media/odesa/863595-na-vidnovlenna-infrastrukturi-ta-posilenna-zahistu-odeskogo-portu-vidilat-kosti-kuleba/> (дата звернення: 13.09.2024).

28. Проект Плану відновлення України: мат-ли робочої групи «Нова аграрна політика». *Національна рада з відновлення України від наслідків війни*. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf> (дата звернення 07.11.2024).

29. Проект плану відновлення України (План відновлення України. *Ukraine Recovery Conference URC 2024* : веб сайт. URL: <https://ua.unc-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini> (дата звернення 31.10.2024).

30. Проект Стратегії відновлення та розвитку Одеської області на період 2021–2027. *Одеська обласна державна адміністрація*. 2024 : веб сайт. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/draft-strategiyi-vidnovlennya-ta-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-period-2021—2027-stantom-na-07.02.2024.pdf> (дата звернення 07.11.2024).

31. Світовий банк. Можливості залучення приватного сектору до зеленої та стійкої відбудови України : веб сайт. URL: <chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://documents1.worldbank.org/curated/en/099839003082435292/pdf/IDU127f71a211861014e191a7211caa727b7f1b6.pdf> (дата звернення: 02.09.2024).

32. Стан і розвиток бізнесу в Одесі: важливість пошуку нових поглядів та ідей на третьому році повномасштабної війни. URL: <https://dif.org.ua/article/> (дата звернення: 13.09.2024).

33. Стебловська Я. Відновлення Одеської області: кого планують залучити та як будуватимуть план. URL: <https://suspilne.media/odesa/464651-vidnovlenna-odeskoi-oblasti-kogo-planuut-zaluciti-ta-ak-buduvatimut-plan/> (дата звернення: 13.09.2024).

34. Сторожук Д. І., Андрейченко А. В. Особливості комерційної діяльності підприємства в умовах мінливого зовнішнього середовища. URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/Zbirnyk-Braslavski-chytannya-2023.pdf#page=95> (дата звернення: 12.09.2024).

35. Стратегія економічного розвитку та соціального захисту : веб сайт. URL: <https://omr.gov.ua/images/File>(дата звернення: 12.09.2024).
36. Україна 2030. Доктрина збалансованого розвитку : веб сайт. URL: chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf : веб сайт. (дата звернення: 12.09.2024).
37. Україна на шляху до ЄС: реалії та перспективи : веб сайт. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf (дата звернення: 09.09.2024).
38. Шабанов М. Громади Одещини під час війни: децентралізація триває. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadi-odeshchini-pid-chas-viyni-detsentralizatsiya-trivae> (дата звернення: 13.09.2024).
39. Як український бізнес працює під час війни : веб сайт. URL: <https://forbes.ua/news> (дата звернення: 09.09.2024).
40. Як відновити економіку Одеської області: погляд заступника голови ОДА на перспективи : веб сайт. URL: <https://ua.sudohodstvo.org/yak-vidnovyty-ekonomiku-odeskoyi-oblasti-poglyad-zastupnyka-golovy-oda-na-perspektyvy/> (дата звернення: 13.09.2024).
41. Dobrova N., Kolesnik O., Podmazko O. Intellectualization as a key factor of sustainability in Ukraine. *Journal of European Economy*. 2023. Vol. 22. № 4 (87). P. 571- 589.
42. European Commission (2021, July 13). Memorandum of Understanding between the European Union and Ukraine on a Strategic Partnership on Raw Materials. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/46300> (дата звернення: 09.11.2024).
43. European Parliament (2021, Feb 11). European Parliament resolution of 11 February 2021 on the implementation of the EU Association Agreement with Ukraine (2019/2202(INI)).

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0050_EN.html (дата звернення: 10.10.2024).

44. New Tourism Strategy for Odesa After the War. : web-site. URL: <https://www.kyivpost.com/> (дата звернення: 01.09.2024).

45. Odessa leads Ukraine's battle to reform. 2022. : web-site. URL: <https://www.bbc.com/news/> (дата звернення: 01.09.2024).

46. Odessa leads Ukraine's battle to reform. 2023. : web-site. URL: <https://www.bbc.com/news/> (дата звернення: 10.10.2024).

47. Odesa under siege: Expert reveals energy crisis challenges and solutions : web-site. URL: <https://english.nv.ua/nation/odesa-under-siege-expert-reveals-energy-crisis-challenges-and-solutions-50468201.html> (дата звернення: 01.09.2024).

48. Radiological Situation in the Odesa Oblast : : web-site. URL: <https://www.saveecobot.com/en/radiation/odeska-oblast> (дата звернення: 01.09.2024).

49. Zakharchenko N.V., Andreichenko A. V, Zhadanova Y.O., Korolova O.G., Navolska N.V. Conceptual model of macro-regulation of social- economic relations in the conditions of innovative-investment development of Ukraine. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2021. 1(36). С. 272-280.

50. Zygierewicz, A. (Ed.). (2020). Association agreement between the EU and Ukraine. European Implementation Assessment (update). *European Parliamentary Research Service*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/642844/EPRS_STU\(2020\)642844_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/642844/EPRS_STU(2020)642844_EN.pdf) (дата звернення: 10.10.2024).